

Jakub Deml v kontextu sociální pedagogiky

Bc. Dita Frimlová

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Dita Frimlová**
Osobní číslo: **H138167**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Jakub Deml v kontextu sociální pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- charakteristiku doby, historických událostí a osobností, které se prolínaly životem Jakuba Demla;
- život a dílo Jakuba Demla;
- jeho odkaz pro sociální pedagogiku.

Součástí práce bude sociologický výzkum zaměřený na vědomosti občanů o Jakubu Demlovi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- BAKOŠOVÁ, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: FF UK, 2008.**
BEDNÁŘOVÁ, V. Zakladatelky českého dívčího školství. Brno: Universitní knihovna v Brně, 1957.
DEML, J. Pro budoucí poutníky a poutnice. Olomouc: Votobia, 1995.
KOMENSKÝ, J. A. Obecná porada o nápravě věcí lidských. Praha: Svoboda, 1992.
KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008.
PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Praha: Grada, 2012.
PRŮCHA, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2002.
RAMBOUSEK, J. Básník Otakar Březina a Jakub Deml. Kežmarok: Jan Rambousek, 1931.
VODIČKA, S. Básník Jakub Deml v Tasově tříšť vzpomínek k 100. výročí narození Jakuba Demla. Velké Meziříčí: Muzeum silnic a dálnic ČSFR, 1991.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.**

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce: **4. listopadu 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2015**

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen přípouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

26. 3. 2015

DITA FRIMLOVA'

Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce v úvodu stručně popisuje historii sociální pedagogiky a vymezuje tento vědní obor z pohledu několika autorů. V teoretické části se rovněž zabývá osobností sociálního pedagoga, jeho vlastnostmi a kompetencemi, s cílem nalézt analogii se sociální pedagogikou v životě katolického kněze Jakuba Demla.

Stejně je postupováno u dalších osobností, které mají s Jakubem Demlem buď osobní, nebo profesní vztah či jinou vazbu. Jedná se o Jiřího Mahena, Rudolfa Těsnohlídka a Jana Zahradníčka. V životě každé ze zkoumaných osobností najdeme činy, které vykonaly, a díla, která napsaly, jež stojí za připomenutí.

Klíčová slova: historie sociální pedagogiky, sociální pedagog, kompetence sociálního pedagoga, Jakub Deml.

ABSTRACT

In the introduction of this thesis the history of social pedagogy is shortly described and this science is defined from the perspective of several authors. In the theoretical part it deals with the figure of social pedagogue, his qualities and competencies. The aim is to find a parallel with social pedagogy in the life of catholic priest Jakub Deml.

The same procedure is also applied with other figures that have either personal, professional or other type of relationship with Jakub Deml. Those are Jiří Mahen, Rudolf Těsnohlídek a Jan Zahradníček. In life of every of this individual we find deeds, they accomplished, and publications, they wrote, that are worth remembering.

Keywords: history of social pedagogy, social pedagogue, competencies of social pedagogue, Jakub Deml.

Děkuji panu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky a lidský přístup. Mé poděkování patří také kamarádkám Haně Marišlerové, Ivaně Juklové a Martině Procházkové. Za trpělivost a pomoc během celého studia děkuji manželovi a dětem.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9	
I	TEORETICKÁ ČÁST	11
1	HISTORIE SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	12
1.1	VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	14
2	SOCIÁLNÍ PEDAGOG	18
2.1	PROFESE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	18
2.2	OSOBNOST SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA	20
2.3	KOMPETENCE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	21
3	JAKUB DEML	25
3.1	JAKUB DEML KNĚZ.....	28
3.2	JAKUB DEML SPISOVATEL, BÁSNÍK A NOVINÁŘ	30
3.3	SOKOLSKÉ OBDOBÍ JAKUBA DEMLA.....	31
3.4	JAKUB DEML A OTOKAR BŘEZINA	32
3.5	JAKUB DEML A PAVLA KYTLICOVÁ	33
3.6	JAKUB DEML V KONTEXTU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY.....	34
4	JIRÍ MAHEN	37
4.1	JIRÍ MAHEN A PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA	38
4.2	JIRÍ MAHEN PROZAIK, DRAMATIK, BÁSNÍK A NOVINÁŘ.....	38
4.3	JIRÍ MAHEN KNIHOVNÍK	40
4.4	JIRÍ MAHEN A DIVADLO.....	42
4.5	JIRÍ MAHEN RYBÁŘ A ICHTYOLOG	43
4.6	JIRÍ MAHEN V KONTEXTU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY.....	44
5	RUDOLF TĚSNOHLÍDEK	46
5.1	RUDOLF TĚSNOHLÍDEK A JEHO TVORBA	50
5.2	RUDOLF TĚSNOHLÍDEK A LIŠKA BYSTROUŠKA	51
5.3	RUDOLF TĚSNOHLÍDEK A VÁNOČNÍ STROM REPUBLIKY	52
5.4	RUDOLF TĚSNOHLÍDEK V KONTEXTU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	53
6	JAN ZAHRADNÍČEK	55
6.1	JAN ZAHRADNÍČEK BÁSNÍK, NOVINÁŘ A SPISOVATEL.....	57
6.2	JAN ZAHRADNÍČEK VĚZEŇ	58
6.3	JAN ZAHRADNÍČEK V KONTEXTU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	59
II	PRAKTICKÁ ČÁST	61
7	CÍLE VÝZKUMU, METODY, STANOVENÍ HYPOTÉZ	62
7.1	VÝBĚR RESPONDENTŮ A ORGANIZACE VÝZKUMU	63
7.2	VLASTNÍ VÝZKUM	64
7.3	INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	74
7.4	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ	75
ZÁVĚR	77	
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79	
SEZNAM GRAFŮ	83	

SEZNAM TABULEK.....	84
SEZNAM PŘÍLOH.....	85

ÚVOD

Sociální pedagogika, jako stále se vyvíjející mladý obor, se snaží pružně reagovat na poptávku dnešní doby po specialistech, kteří jsou vybaveni takovými znalostmi, že mohou pracovat s klienty a pomáhat jim řešit jejich obtížné životní situace.

Rozvoj této vědy je podmíněn společenskými změnami, z nichž vyvstávají potřeby jednotlivců nebo i celých skupin. Sociální pedagogika se pak těmito potřebami zabývá, zkoumá možnosti a východiska a hledá řešení přijatelná jak pro klienta, tak pro společnost. Jelikož je sociální pedagogika transdisciplinární vědní obor, objasňuje řadu okruhů problémů, které zmiňujeme v úvodních kapitolách.

Formálně je tato práce rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou.

V části teoretické jsme stručně pojednali o historii sociální pedagogiky, následně pak vymezili obor z pohledu různých autorů. S úzkou návazností na cíl práce jsme další kapitolu věnovali sociálnímu pedagogovi obecně, s podkapitolami zabývajícími se jeho osobností a kompetencemi.

Diplomová práce *Jakub Deml v kontextu sociální pedagogiky* volně navazuje na bakalářskou práci *Nové tváře české sociální pedagogiky*, kdy jsme hledali osobnosti s přímou spojitostí k této disciplíně a tím se pokusili rozšířit historickou základnu oboru sociální pedagogika. Opět jsme použili historicko-srovnávací metodu a pokusili se analyzovat jednotlivé etapy života Jakuba Demla, abychom našli užší souvislost tohoto katolického básníka a spisovatele se sociální pedagogikou. Při studiu Demlova rozporuplného života nám vyvstalo několik dalších osobností spojených s ním přímou vazbou osobní, pracovní, či shodnou lokalitou působitě, které jsme zařadili do diplomové práce jako objekty zkoumání. Tyto pak rovněž prezentujeme v samostatných kapitolách s cílem odhalit za použití komparativní metody jejich vzájemnou analogii, ať již s vlastnostmi, kompetencemi, či působením osobnosti sociálního pedagoga.

V praktické části provedeme empirickou sondu formou dotazníkového šetření, kdy se pokusíme zjistit, jaké má dnešní veřejnost povědomí o osobnosti Jakuba Demla. Cílenými otázkami se zaměříme na rozlišení respondentů se vztahem k Demlovu rodišti od respondentů, kteří k této lokalitě žádný vztah nemají. Otázkami vztahujícími se k dílu Jakuba Demla pak ověříme skutečnou znalost respondentů o této osobnosti.

Touto prací se pokusíme rozšířit teoretickou základnu oboru sociální pedagogika o osobnosti, které nebyly s touto disciplínou spojovány, ale je u nich možné prokázat přímou či nepřímou spojitost s tímto stále se vyvíjejícím oborem.

.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Vývoj sociální pedagogiky můžeme sledovat od přelomu 19. a 20. století, kdy se začíná hlubší pozornost pedagogů soustředit na otázky výchovného prostředí. Průkopnický charakter měly názory Pestalozziho (1746–1827) a Owena (1771–1858) na společenskou podmíněnost procesu výchovy a předběhly všeobecně zažitě představy tohoto období. V této době se také poprvé objevuje název sociální pedagogika, který zahrnuje směry pedagogického myšlení, všímáje si společenské problematiky výchovy. Zatím se nejedná o ucelený systém pojmů ani o uzavřenou koncepci tohoto oboru.

Vzniká několik teoretických směrů, které staví na základní premise, že výchovné procesy mají podstatu v procesech společenských. Wroczyński (1909–1987) vyzdvihuje dva směry, z nichž jeden klade důraz na ideální koncepci společnosti a její rozvoj a formuje obecný systém i s podrobnými dílčími úlohami. Druhý směr naproti tomu vychází z konkrétní analýzy společenských a výchovných skutečností. (Wroczyński, 1968, s. 49–50).

„První koncepcie sociální pedagogiky vznikají v období utváření vědecké pedagogiky. Tento proces se objevuje v druhé polovině 19. století, kdy už pozorujeme dost rozšířené úsilí, aby dosavadní úvahy, které se opíraly o libovolná epistemologická východiska, nahradila vědecká analýza výchovných procesů.“ (Wroczyński, 1968, s. 36).

Podle Lacy můžeme vznik sociální pedagogiky datovat někdy kolem počátku dvacátého století a to spojením oborů sociologie a pedagogiky. Kořeny této disciplíny však vidí již v Novém zákoně a křesťanství, kde se jednalo spíše o charitativní činnosti vyplývající ze sociálního citění a konání. Výsledkem pak byl rozvoj výstavby klášterů a jiných církevních zařízení, kde se dostávalo pomoci potřebným, ať již z důvodu chudoby či jiné nedostatečnosti.

Přadka uvádí, že zabýváme-li se vysledováním počátků sociální pedagogiky, jsme vždy odkázáni na autory a výchovné proudy v Německu či v jiných zemích západní Evropy. Při bližším studiu se dozvíme, že doba po třicetileté válce je zlomovým obdobím. Evropa přechází k jiné epoše ve všech sektorech a rovinách společenského života, kde převládá racionalita, snaha o hospodářský růst a rozvoj a řešení problémů spojených s průmyslovou výrobou.

Pojetí společenského života této doby má hledat východisko ze společenských anomálií, jako jsou například opuštění, zanedbaní, toulající se lidé, ať už mladiství nebo dospělí,

a také ti, kteří se dopouští trestných činů. I na naše území postupně pronikaly tyto nové poznatky a proudy ze sociální pedagogiky. Vývoj celé této problematiky související se zprůmyslňováním, společenskými změnami, ale také válkami vede ke vzrůstající poptávce po neodkladném řešení sociálních problémů. Vzniká dělnické hnutí. Pedagogické síly se snaží vzdorovat sociálním pohromám a usilují o postupnou adaptaci obyvatelstva na nový způsob života ve městech a sídlech poblíž průmyslových závodů a také na začlenění do pracovního poměru. Nejedná se pouze o činnost pedagogickou, ale i o praktickou pomoc, kterou zaštiťovala především inteligence. Jedním z filozofů balancujících mezi pedagogikou a filozofií byl Paul Natorp (1854–1924), který bývá nejčastěji označován za zakladatele sociální pedagogiky. (Přadka, 2004, s. 5).

„Analogie s Platónem stále platí, proto není sociální pedagogika v Natorpově vidění nijak podceňována. Dá se samozřejmě připomenout z hlediska dnešní terminologie pedagogiky, že filozof Natorp zde má na mysli široké celospolečenské pojetí výchovy v jejích nejrozmanitějších podobách. Natorp je ideovým svorníkem platónského ocenění výchovy a novokantovského ocenění ušlechtilých myšlenek lidské solidarity. Zároveň je příkladem toho, kolik úsilí o zlepšení společnosti se v tehdejší Evropě a Německu vyskytovalo. (Přadka, 2004, s. 9).

Kraus jde při hledání kořenů společenských souvislostí výchovy až do období starého Řecka, kde již tehdejší filozofové stále více zdůrazňovali myšlenku, že základní výchova musí akceptovat a zohledňovat zájmy společnosti. Například Aristoteles a Platón zdůrazňují nutnost vycházet při výchově lidí z platné ústavy. Velký význam výchovy dávají do souvislosti s přípravou člověka pro jeho společenský život a uplatnění v něm.

Jistou souvislost spatřuje Kraus v propojení sociální pedagogiky s vývojem sociologie, kdy její zakladatel Auguste Comte (1798–1857) zdůrazňuje důležitost výchovy společnosti před zájmy jednotlivce. Výchova měla pomoci stabilizovat společnost a ochránit ji před rozkladem. Comte považoval výchovu za důležitý aspekt a prostředek socializace. V tomto období je kladen důraz na praktické řešení problémů sociálního charakteru a pomoc dětem a mládeži žijícím v chudých či jinak sociálně nevýhodných podmínkách. Výsledkem této snahy bylo zakládání škol a ústavů pro chudé a opuštěné děti či sirotky. Tyto aktivity byly značně podporovány z řad inteligence. (Kraus, 2009, s. 4).

„V pojmání pedagogiky jako vědy jsme v postmodernismu svědky zvýšeného kriticismu a skepticizmu vůči všem tzv. velkým systémům, které mnohdy autoritativně diktovaly cíle

a prostředky výchovného působení ve společnosti. Ve shodě s postmoderním myšlením jde do popředí přísně analytické zkoumání, hledání diferencí, historickosrovnávací bádání, pluralistické myšlení a celková tolerance. Ustupují snahy o nalezení jediné správné cesty ve výchově a ve vzdělávání, která bývá většinou provázena dogmatismem a autoritativností. Se zvýšeným zájmem se zkoumají i zdánlivě odlišné a vzdálené systémy výchovy. Na jedné straně se hledá určitý konsensus v internacionálním a globálním měřítku, na druhé straně je více pochopení pro difference, pro rozmanitost, pro pluralistické pojetí výchovy.“ (Jůzl, 2011, s. 38).

1.1 Vymezení sociální pedagogiky

Jedná se o neustále se vyvíjející mladý obor, který ani v současné době není uceleně vymezen. Sociální pedagogika je vědecká disciplína spojující teoretické poznatky s poznatky získanými v praxi. Existuje několik odlišných názorů, které různí autoři formulují dle svého zaměření. Většina se ovšem shoduje na tom, že se sociální pedagogika soustředí na negativní jevy soudobé společnosti. Jůzl uvádí, že na původní pojetí sociální pedagogiky bylo nahlíženo jako na praktické opatření zabývající se výchovou zpustlé a mravně narušené mládeže, která páchá kriminální a jinou trestnou činnost. (Jůzl, 2010, s. 48).

Pojetí sociální pedagogiky se v průběhu let měnilo, což souviselo především s výkladem pojmu sociální. Jeden náhled na pojem sociální vidí význam ve smyslu potřeby pomoci z těžké životní situace. Druhé pojetí chápalo pojem sociální jako vztah k celé společnosti, tedy jako prostředek výchovy všech společenských vrstev pro život v dané společnosti. Tento náhled souvisel s výrazně převažujícím individualistickým přístupem k pedagogice, který viděl smysl výchovy v pouhém rozvoji individua při přehlížení společenského kontextu. Další rozpory se projevovaly v zařazení věkových kategorií, na které má výchova působit, a v jakém prostředí má probíhat. (Kraus, 2009, s. 10).

Na vliv prostředí na člověka poukazoval již řecký lékař a filozof Hippokrates v 5. st. př. n. l. Vyslovil myšlenku, že tělo není možné poznat a pochopit bez znalostí okolního prostředí, které každého člověka obklopuje. Tento názor obsahuje určitý metodologický požadavek, že živý organismus a jeho vývoj je možné zkoumat pouze na pozadí struktury, která jej obklopuje.

Úvahami o vlivu prostředí na duševní vývoj člověka se intenzivně zabývá moderní pedagogika. Je příznačné, že jako první se těmito úvahami zabývají přírodovědci, kteří zdůrazňují roli životních podmínek a prostředí při tvorbě psychofyzické stavby člověka. Přestože na samotném vlivu působení prostředí na vývoj člověka se odborná veřejnost shodovala, jeho podrobné zkoumání se ubíralo různými směry.

Například psychologie hledala podmíněnost duševního vývoje ve vlivech dědičnosti a ve vrozených dispozicích. Vlivy z prostředí měly utvářet příznivé nebo nepříznivé podmínky pro projevení se vrozených vloh, mohly je jistou měrou pouze korigovat, ale v podstatě měl vývoj jednotlivce představovat aktualizace existujících dispozic.

Osobitý přínos k analyzovanému problému zaznamenala sociologie. Z jejího hlediska je vztah člověka a prostředí jiný než z hlediska psychologie a pedagogiky. Zabývá se především otázkou vztahů mezi vývojem společnosti, kulturou a prostředím. I v této oblasti se názory a stanoviska různily, přičemž k hlavním směrům chápání souvislostí mezi vývojem společnosti a prostředím patří statický přístup a dynamický postoj.

První směr považoval prostředí za soubor v podstatě stálých činitelů determinujících společenský život a vývoj člověka. Druhý směr si všímá dynamické složky vztahu člověka s prostředím a při formování a utváření prostředí zdůrazňuje úlohu člověka. Naproti tomu statický postoj vyzdvihuje nadřazenost prostředí. (Wroczyński, 1968, s. 80–83).

Pro správné pochopení české sociální pedagogiky musíme zohlednit fakt, že nemá dlouhé tradice a že její opravdový vývoj začal až po roce 1990, kdy se teprve objevuje v různých významech. Pokusy o vymezení sociální pedagogiky lze shrnout do tří základních pojetí.

- a) Široké pojetí – říká, že celá pedagogika by měla být sociální. Toto pojetí se orientuje na celou populaci.
- b) Úzké pojetí – zabývá se pouze rizikovými a sociálně znevýhodněnými skupinami mládeže a dospělých, rovněž pomocí rodinám s problémovými dětmi a skupinami mládeže ohroženými patologickými jevy.
- c) Dvojdímenzionální pojetí – sociální pedagogika zahrnuje vždy dvě dimenze, a to sociální a pedagogickou, a je vnímána jako obor transdisciplinární povahy, který se zaměřuje na roli prostředí ve výchově, a to v souvislosti s problémy rizikových, ohrožených, znevýhodněných, potencionálně deviantně jednajících skupin v souvislosti s celou populací a v souladu mezi potřebami jednotlivců a společnosti.

Sociální rámec, společenské podmínky a situace v konkrétní dané společnosti určují sociální dimenzi. Socializace jedince bývá komplikovaná a její optimalizaci zhoršuje společnost vedlejšími produkty svého fungování. Sociální pedagogika s těmito vedlejšími produkty vyvolávajícími rozpory počítá a snaží se nalézat východiska pro správný rozvoj osobnosti a řešení optimálního vývoje.

Pedagogická dimenze se zabývá možnostmi, jak prosadit a realizovat výše uvedené žádoucí cíle a požadavky a minimalizovat konflikty v daných podmínkách s použitím pedagogických prostředků. Sociální pedagogika organizuje podmínky a procesy tam, kde klasické výchovné postupy selhávají, z důvodu deviantního či jinak ohrožujícího chování jedince. (Sýkora, 2009, s. 11–12).

Na začátku 90. let dvacátého století narůstá počet autorů, kteří usilují o vymezení sociální pedagogiky, čímž přispívají k rozvoji tohoto vědního oboru. Mezi tyto autory můžeme zařadit S. Klapilovou, L. Pechu, J. Haškovce, Z. Mouchu a B. Krause. Významným počinem v oblasti sociální pedagogiky je vydávání časopisu ÉTHUM, Bulletin pro sociální pedagogiku, který začalo vydávat Sdružení pro sociální pedagogiku a sociální prevenci spolu s dalšími odbornými sdruženími. Časopis byl zaměřen na praktické rady pro pracovníky v sociální oblasti, přinášel inspiraci a zveřejňoval konkrétní projekty z praxe. (Kraus, 2008, s. 20).

Kraus vidí jako východisko pro vymezení předmětu sociální pedagogiky zkoumání dvou problémových okruhů. Jeden se týká sociálně pedagogické prevence, druhý se zabývá sociálně pedagogickou terapií. Jelikož je sociální pedagogika transdisciplinární vědní obor, objasňuje řadu okruhů problémů:

- poruchy rodiny a rodičovství;
- ústavní výchovu a náhradní rodinnou péči dětí a mládeže;
- vzdělávání dětí uprchlíků a imigrantů;
- týrané, zneužívané a zanedbávané děti;
- děti ohrožené drogami a sociokulturní deprivací;
- školní fobie;
- dětskou prostituci a pornografii;
- resocializaci trestaných osob;

- delikvence a agrese mládeže;
- psychosociální deviace ve školním prostředí;
- kriminogenní skupiny a subkultury mládeže;
- dodržování práv dítěte. (Průcha, 2006, s. 89).

2 SOCIÁLNÍ PEDAGOG

Profese sociálního pedagoga je v dnešní době velmi diskutovaným tématem. Přestože vznikla jako odpověď na aktuální potřeby společnosti, stále není legislativně zakotvena a profese sociální pedagog není uvedena v katalogu profesí České republiky.

Sociální pedagog má blízko k profesi pedagoga, psychologa a psychoterapeuta. Avšak neměl by být s těmito profesemi ztotožňován. Rozmanité uplatnění s doposud nedostatečně institucionálně zakotvenými činnostmi a s celkově nižším hodnocením a postavením pedagogických pracovníků nepředpokládá pro tuto profesi ve společnosti odpovídající prestiž a hodnocení. Proto je nutné usilovat o soulad pozice tohoto povolání a jeho ohodnocení, potažmo o zvýšení obecného povědomí a prestiže. Sociálního pedagoga můžeme definovat jako profesionálního pracovníka, který organizuje a vede výchovný proces. Při této činnosti působí na jedince a skupiny s cílem docílit optimálního rozvoje. (Kraus, 2001, s. 33–35).

Sociální pedagog se snaží zamezit rozvoji sociálních problémů a aplikovat sociálně-pedagogické řešení nastalé situace díky svým profesionálním vědomostem a zkušenostem. Toho lze docílit jen pomocí dialogu, nikoliv příkazy a zákazy. K efektivnímu výsledku se obě strany, tedy sociální pedagog i klient, dopracují na základě vzájemné interakce. Sociální pedagog se snaží klienta směřovat k samostatnému nalezení řešení daného problému a jeho role je zde převážně podpůrná.

Procházka vidí možnosti působnosti sociálního pedagoga jako velmi proměnlivé a proto obtížně definovatelné. Nejvíce se podle něj sociální pedagog uplatní při práci s dětmi a mladými lidmi, v současnosti se objevují příležitosti, kdy se sociální pedagog angažuje při práci se seniory a dospělými lidmi. (Procházka, 2012, s. 74).

2.1 Profese sociálního pedagoga

Pojem profese je chápán jako specifické užší pojetí pojmu povolání, které je jednou ze základních charakteristik člověka. Profese označuje určitou skupinu povolání, která vyžadují konkrétní kvalifikaci a jsou založena na důkladné teoretické přípravě. Podle Krause můžeme charakterizovat profesi ze čtyř hledisek:

- právní hledisko, které se zaměřuje na vznik a aplikaci zákonů a předpisů;

- ekonomické hledisko zahrnuje nabídku a poptávku po konkrétních povoláních, profesní skladbu a platové odlišnosti obyvatel;
- sociologický aspekt se zabývá profesí z pohledu společenského, kulturního a politického, zabývá se vznikem a působením profese, kdy základem jsou vztahy ovlivňující možnosti přípravy a realizace toho povolání;
- psychologický aspekt se zabývá charakteristikou individua a osobnostními předpoklady pro práci sociálního pedagoga. (Kraus, 2008, s. 197).

Bakošová vymezuje sociálního pedagoga jako odborníka, který je ve vysokoškolském magisterském studiu pedagogického, filozofického či sociálního zaměření teoreticky i prakticky připravený na sociálně výchovnou činnost. Je to odborník s všeobecnými kompetencemi zaměřenými na pomoc a podporu dětem, mládeži a dospělým či seniorům v situacích, kdy se vyrovnávají s deficitem socializace a hledají možnosti jak zkvalitnit a zlepšit svoje životní podmínky. (Bakošová, 2008, s. 192).

Kraus vnímá sociálního pedagoga jako profesionála řídicího a organizujícího výchovný proces s působením na subjekty výchovy v rovině rozvojové a integrační.

V rozvojové rovině se jedná o sociální profylaxi s nápravnou činností, která se netýká jen dětí a mládeže, ale zahrnuje celou populaci. Jedná se o záměrné působení na osobnost jedince tak, aby si vytvářel správné návyky, které povedou ke zdravému životnímu stylu a umožní hodnotné a naplňující trávení volného času.

V integrační rovině je práce sociálního pedagoga zaměřena na potřeby osob nacházejících se v psychickém a sociálním ohrožení, vyžadujících odbornou pomoc, popřípadě podporu. Tyto osoby vnímá jejich nejbližší okolí jako překážku či zdroj vlastního ohrožení.

Sociální pedagog pracuje se svými klienty, je s nimi v přímém kontaktu a tato práce většinou probíhá v delším časovém horizontu. Nejde zpravidla pouze o jedno setkání, s klienty se pracuje někdy týdny, jindy až měsíce i roky. Pro úspěch práce je důležité navázání vztahu s klientem. Obecně lze profesi sociálního pedagoga charakterizovat jako specializovaného odborníka disponujícího teoretickými a praktickými dovednostmi, jenž působí na osoby a sociální skupiny především tam, kde se jejich způsob života vyznačuje destruktivním způsobem utváření vlastní identity a uspokojováním potřeb. (Kraus, 2008, s. 198).

2.2 Osobnost sociálního pedagoga

Obecně lze osobnost charakterizovat jako organizovaný celek duševního života, který zahrnuje sociální, biologickou a psychologickou stránku lidské existence, také dynamickou strukturu vlastností individua, která ho odlišuje od ostatních lidí, a je tedy specifická pouze pro daného jedince. Každý člověk je osobnost, ovšem osobností se nerodí, stává se jí až v průběhu celého svého života v interakci se sociálními podmínkami a prostředím, obzvláště vlivem učení a výchovy. Z psychologického hlediska se osobností člověk stává již ve třetím roce života, vznikem vůle a vědomím JÁ. Osobnost je výsledkem vzájemného působení vrozeného, zděděného a naučeného. (Vízdal, 2008, s. 146–150).

Pro osobnost sociálního pedagoga jsou, tak jako pro jiné pomáhající profese, charakteristické vlastnosti, které se liší v závislosti na specifických kompetencích v rámci jednotlivých profesí. Mezi klíčové vlastnosti pomáhajících profesionálů patří:

- důvěryhodnost,
- empatie,
- komunikační dovednosti,
- upřímnost,
- vyrovnanost,
- schopnost sebereflexe,
- trpělivost,
- vlídnost,
- emocionální stabilita,
- odolnosti vůči psychické zátěži,
- schopnost navazovat interpersonální vztahy.

Hlavní uplatnění sociálního pedagoga vidí odborníci zabývající se touto problematikou v různých oblastech, ale usilují o přesnou specifikaci této profese, pro kterou je nezbytné stanovení elementárních požadavků na osobnost sociálního pedagoga. Tyto požadavky jsou

v podstatě u všech pomáhajících profesí totožné, neboť se jedná o základní morální a charakterové vlastnosti člověka, bez kterých nelze tuto profesi vykonávat.

Kraus pokládá za důležité vlastnosti pro sociálního pedagoga vnímavost k různým životním situacím, různým prostředím, celkovou vyrovnanost a emocionální stabilitu, trpělivost, sebekontrolu a jiné morální požadavky. Za nutné považuje schopnost asertivního jednání, kreativitu, originalitu a celkovou aktivitu. (Kraus, 2001, s. 36).

Podle Bakošové má mít odborník pomáhajících profesí, kam řadíme i sociálního pedagoga, osobnostní předpoklady, které jsou nezbytné pro vykonávání práce s dětmi i mládeží v běžných a mimořádných životních situacích. Bezesporu jde o schopnost porozumění, efektivní komunikace, aktivního naslouchání, altruismu, empatie, poskytnutí podpory a pomoci. Lze sem zařadit i schopnost správně posoudit situaci, dobrý odhadu a schopnost správně diagnostikovat problém. (Bakošová, 2008, s. 198).

Mühlpachr považuje vlastnosti sociálního pedagoga za totožné s vlastnostmi sociálního pracovníka a mezi nimi vyzdvihuje umění jednat s lidmi a vést je na základě nabytých odborných znalostí a praktických zkušeností a dovedností, dále přirozený takt, citlivost etický zájem, ušlechtilost, upřímnost a lidskost. Je třeba vzít v potaz, že sociální pedagog i sociální pracovník pracují s klienty nacházejícími se obvykle v těžkých či svízelných životních situacích. Proto je nutné zohlednit tuto skutečnost při jednání s těmito lidmi, kteří hledají útěchu, pomoc a porozumění. Jejich těžká situace je vyčerpává, unavuje, dochází u nich k citovému a emocionálnímu vyprahnutí. Rekce na zátěžovou situaci bývá individuální, od úplného uzavření, ztráty kontaktů a sociálních vazeb až po agresivní reakce jako způsob vyjádření jejich pocitů. Žádný z nich si však nezaslouží přehlížení jeho problémů nebo dokonce pohrdání. Proto je velice důležité umět zvolit správnou cestu, kterou sociální pedagog povede svého klienta k vytyčenému cíli. (Mühlpachr, 2006, s. 8–10).

2.3 Kompetence sociálního pedagoga

Problematika vymezení kompetencí sociálního pedagoga patří mezi aktuální úkoly, které vědní obor sociální pedagogika musí řešit. Pojem kompetence zde chápeme jako dovednost efektivního poskytnutí pomoci, jednání určitým způsobem s možností odborného adekvátního zásahu. Procházka uvádí, že profesní kompetenci lze také chápat jako celé

spektrum podmínek a předpokladů pro jejich naplnění. Začleňuje sem také znalosti, zkušenosti, dovednosti, postoje, které daný pracovník používá v originálním seskupení.

Profesní kompetence dělí do dvou skupin. Do první skupiny zařazuje osobnostní předpoklady (schopnosti, vlastnosti a dovednosti), do skupiny druhé pak odborné neboli kvalifikační předpoklady. Kompetence se utváří na základě teoretické přípravy v rámci přípravného nebo dalšího vzdělávání, dále na základě zkušeností z praxe, vlivem působení pracovního kolektivu a také sebereflexí. (Procházka, 2012, s. 75).

Na pět typů rozděluje kompetence sociálního pedagoga Bakošová.

- Edukační kompetence – sociálního pedagoga považuje za vychovatele a vzdělavatele, z čehož vyplývají kompetence týkající se vzdělávání, sebevzdělávání, výchovy a převýchovy. Podle této teorie je sociální pedagog považován za spoluvůrce sociální pedagogiky, kterou utváří vlastní vědecko-výzkumnou činností, studiem domácí i zahraniční literatury a poznáváním potřeb vyplývajících z praxe.
- Kompetence převýchovy – rozpoznání odklonu od normy je možné pouze s využitím profesionálních edukačních kompetencí. Jedná se o normy mravní, sociální, o patologické závislosti, emoční či mravní narušenost a jiné. Základem převýchovy by neměla být represe, ale reedukace a metodická pomoc.
- Kompetence poradenství – sociální poradenství a podpora se poskytuje klientům v nepříznivé sociální situaci a je součástí veškerých sociálních služeb. Poradenství sociální pedagogiky má za úkol zabývat se možnostmi pedagogické intervence, utvářet individuální a skupinové programy, které by v problémových situacích působily preventivně. Toto poradenství by nemělo být zaměřeno jen na potřebné osoby, ale mělo by se dotýkat i pedagogických pracovníků, a to formou monitoringu situací z pedagogické praxe, aby bylo možné předcházet případnému syndromu vyhoření pomocí relaxace, psychohygieny a citlivého přístupu. Další cílovou skupinou jsou rodiče, kterým má sociální pedagog poskytovat rady při výchově dětí s cílem jejich správného vývoje.
- Kompetence prevence – jedná se především o primární, sekundární a terciální prevenci, přičemž sociální pedagogika se zaměřuje především na první dvě jmenované. Jde o činnost, zamezující různým sociálním problémům, působící proti

předsudkům o národnostních menšinách, o životě lidí bez domova a o drogově závislých. Sekundární prevenci zaměřujeme na osoby v rizikovém prostředí s cílem učit je vytvářet si správné vzorce chování a ukazovat jim modely vhodného chování v zátěžových životních situacích.

- Manažerské kompetence – při výkonu profese sociálního pedagoga dochází k častému vyjednávání s různými institucemi a organizacemi, proto je manažerská kompetence s dobrými organizačními a komunikačními schopnostmi nezbytným předpokladem pro výkon tohoto povolání. Je potřebná ke koordinaci a prostředkování pomoci jako např. plánování, schůzky pedagoga s klientem a dalšími odborníky, ale také pro pomoc klientům s administrativními úkony. (Bakošová, 2005, s. 15–21).

Kraus rozděluje kompetence sociálního pedagoga na formativní a informativní. Do těchto kompetencí je začleněn určitý stupeň praktických dovedností, vědomostí a profesionálně etická identita. K vědomostem společenského základu řadí především znalosti z obecné pedagogiky, psychologie, sociologie, filozofie a také poznatky z oblasti práva, sociální práce, politiky a biomedicíny. Mezi speciální poznatky, které by měl každý sociální pedagog aplikovat, řadí Kraus znalost sociální pedagogiky, teorie komunikace, pedagogiky volného času, metody sociálně výchovné práce a organizaci a řízení volného času. Vědomostní základ by měl obsahovat poznatky z oblasti managementu, personalistiky a také teorie zájmových oblastí.

K dovednostem, které Kraus považuje u sociálního pedagoga za nezbytné, patří umění sociální komunikace, diagnostika prostředí a jedince, používání metod a zásad sociálně pedagogické prevence a terapie, pečlivá administrace případů. Jako nezbytné pro práci sociálního pedagoga vidí rovněž umění asertivního jednání a řešení problémů, vytváření projektů a dovednosti v různých zájmových oblastech. Za důležité považuje i vlastnosti osobnosti sociálního pedagoga a konkretizuje určité požadované psychické i fyzické předpoklady.

U psychických požadavků podtrhuje zejména vnímavost pro rozličné životní situace a různorodá prostředí. Jako důležitá se mu jeví vyrovnanost osobnosti jako celku, trpělivost a sebekontrola, také emocionální stabilita, originalita, kreativita a celková aktivita. (Kraus, 2001, s. 34–36).

„Mozaika činností sociálního pedagoga je velmi široká a pestrá, relativně stále nová a neopakovatelná, tvořivá a původní. Střídají se činnosti vyžadující plnou aktivitu až po situace, kdy jde víceméně o přítomnost (např. noční služby v některých zařízeních). Jsou značné diference v proporcionalitě přímé a nepřímé výchovné práce (podle typu zařízení a pracovního zařazení). Za dominantní lze pokládat činnost klientského charakteru (intervenční interakce s psychosociálním světem vychovávaného usnadňující změnu ve smyslu jeho individuálního rozvoje, sociální kompetence, zvládání náročných životních situací).“ (Mühlpachr, 2011, s. 239).

3 JAKUB DEML

Jakub Deml, básník, katolický kněz a vydavatel se narodil 20. srpna 1878 v západomoravském Tasově jako první dítě z druhého manželství. Zde také prožil značnou část svého života. Otec Jakuba Demla byl celkem třikrát ženatý a z těchto tří svazků se dohromady narodilo čtrnáct dětí. Sedm z těchto dětí se nedožilo ani jednoho roku života. Demlova matka Antonie Bělochová zemřela v roce 1890, když on pobýval v rakouském Wulzehofenu na „vekslu“, aby se naučil německy.

Svoji matku velmi miloval, spatřoval v ní skutečný ekvivalent církevní svěťice a vzpomínky na ni formovaly v budoucnosti mnohokrát jeho dílo, stejně jako vzpomínky na sourozence, Tasov a jeho okolí.

Pobytem v Rakousku byl natolik ovlivněn, že odmítal hovořit česky a za své češství se i styděl.

V Tasově prožil šťastné dětství a jako většina dětí na venkově si hrál s kamarády a sourozenci, pásal kozy a krávy. Všichni také pracovali na poli, starší sourozenci se starali o mladší, pomáhali v domě i obchodě, kde byl Demlův otec prodavačem. (Palán, 2008, s. 4–5). Silnou citovou vazbu měl Deml ke své sestře Matylce, která trpěla vážnou nemocí a v pěti letech se téměř zastavil její vývoj. Povaha Matylky byla pokorná, milá a obětavá. Zemřela na tuberkulózu v pouhých čtyřiaadvaceti letech. Tak jako se matka a rodný kraj staly klíčovým zdrojem básníkovi inspirace, tak se i Matylka a její smrt prolínaly dílem i životem Jakuba Demla.

Do tohoto období spadá dlouhodobý konflikt Demlova otce s místním knězem Františkem Floriánem. Farář, který se věnoval hospodářské činnosti a obchodu, měl panovačnou povahu a sklony k intrikám. Jakuba Demla staršího přivedl svými machinacemi na pokraj bankrotu a ten chtěl ve svém zoufalství spáchat sebevraždu. Pro budoucího kněze Jakuba Demla to byl varovný příklad služebníka církve pro celý život. (Olič, 1993, s. 9).

V roce 1890 byl jako dvanáctiletý zapsán do prvního ročníku třebíčského gymnázia. Na studium se připravoval s učitelem ze sousední vesnice. Do Tasova se pak vracel pouze na prázdniny a v roce 1898 složil maturitu. Z 62 žáků prvního ročníku jich obdrželo maturitní vysvědčení pouze 13.

Smrtí matky v podstatě skončily šťastné chvíle rodiny Demlových. Otec se v roce 1890 potřetí oženil. Macecha byla bezbožný člověk, s nedostatkem lidského citu. Posmívala se

všemu, co dětem připomínalo matku, a když nebyl otec doma, týrala i fyzicky bezbrannou Matylku. Pěňčík dokonce píše „celý Tasov ji litoval, a nikdo nepomohl“. (Pěňčík, 1996, s. 44).

Jakub Deml starší byl pracovitý člověk, který i pro obec vykonal mnoho užitečného. V polovině osmdesátých let byl zvolen starostou a to na tříleté období. Zřídil ovocnou školku, na náměstí nechal vysázet javory, na dalších obecních pozemcích břízy, smrky a modříny. Svou vášeň pro strom, jeho užitnost a krásu sdílel i se svými dětmi, což se mnohokrát prolnulo dílem Jakuba Demla. O otci hovoří jako o člověku, který opracovává zemi s porozuměním a láskou, což vede k nalezení radosti, která prozáří i utrpení. Také píše o jeho hlasitém a jiskřivém smíchu, píše o něm jako o člověku, který vidí Boha a nechce nic než pracovat, všem pomáhat, modlit se a milovat. Tragiku pak vidí v jeho přílišné důvěřivosti. (Pěňčík, 1996, s. 28–29).

Jakub Deml po svém otci zdědil mnoho. Lásku ke všemu živému, lásku ke stromům, rostlinám, ke všemu, co roste ze země, ale také neúpornou houževnatost v práci, překonání zdánlivě neřešitelných situací a schopnost trpět a o své bolesti nemluvit, být pevný ve víře a mít velkou úctu k práci venkovského člověka.

„Když můj otec ležel v rakvi, řekl mi nejstarší bratr: – Podívej se na ty ruce. – Nikdy na to nezapomenu. To byly české dějiny. Strašlivé svaté ruce... Není žádné pravdy, která nevzešla ze země! Žádné moudrosti, žádné krásy, žádné lásky, žádné spravedlnosti, která nevzešla ze země...“ (Deml in Pěňčík, 1996, s. 199).

Mezi opravdové přátele Jakuba Demla bezesporu patřil Vítězslav Nezval (1900–1958), komunista a v mnohém ideový protivník, který mu pomohl i v soudních sporech a díky jehož přimluvě nebyl Deml vězněn, byl odsouzen pouze k podmíněnému trestu. V srpnu 1948 se Nezval zúčastnil oslavy Demlových sedmdesátých narozenin a jako gratulaci přednesl svou báseň:

„Prokletému básníku.

Dvě cesty vedou s hlavní silnice

k domu rosníček.

Dvě cesty vedou s hlavní silnice,

kde bydlívala svěťice.

Konvalinkový lesíček.

Dvě cesty vedou k domu ve stráni,
kde proklet křišťálový básník žije.

Dvě cesty vedou k domu ve stráni,
rosnička vyzvání tu klekání.

Navštěvuje ho svatá Terezie.

Dnes si vzal básník pluviál.

Je deštivo.

Dnes si vzal básník pluviál.

Nad skalkou bez narcisů, bez fial,

ó kopřivo!

A všechny květy z celé Vysočiny,

rozrazil, máta peprná,

a všechny květy z celé Vysočiny

otevívají mu své klíny.

Ó pravdo neopatrná!

Dnes večer, drahý básníku,

nad vaší knihou, jež mě léta chrání,

dnes večer, drahý básníku,

v tom srpnu hvězd a morušovníků,

prosím vás o vaše požehnání.“ (Nezval in Vodička, 1991, s. 38).

Do Tasova přijely desítky hostů a gratulantů z celé republiky a oslava trvá tři dny a tři noci. Mezi pozvanými byl i katolický básník Jan Zahradníček. V nakladatelství Vyšehrad vychází k sedmdesátému výročí básníkovy narození sborníček literárních gratulací přátel a známých: Jana Zahradníčka, Jana Dokulila, Bedřicha Fučíka, Jana Čepa, Miloše Dvořáka a dalších.

Oslava básnických osmdesátých narozenin v srpnu 1958 je nepoměrně skromnější než oslava před deseti lety. Značná část básnických přátel je buď ve vyhnanství, nebo ve vězení, řada z nich již zemřela a veřejnost vystrašená soudními procesy v padesátých letech raději mlčí. Nejmladší generace se o básnické díle v podstatě ani dozvědět nemůže. Výročí narozenin je připomenuto jen písemnými gratulacemi a několika osobními návštěvami. (Olič, 1993, s. 152–165).

3.1 Jakub Deml kněz

Kněžská dráha nebyla na katolickém venkově nijak výjimečným rozhodnutím. Básníková macecha počítala se zaopatřením Demlovy sestry Matyldy, která se přestala v pěti letech vyvíjet a nebyla schopná se o sebe sama postarat. Řešení, že bude moci zůstat se svým bratrem, který by jako kněz mohl jednou dostat faru, se zdálo jako praktické. Po ukončení třebíčského gymnázia absolvoval brněnský kněžský seminář a v roce 1902 byl vysvěcen na kněze. Svou první mši sloužil v Tasově.

Díky přičinění brněnského biskupa Pavla hraběte Huyna (1868–1946), který byl básníkovým nepřítelem, byl Deml téměř čtyřicet roků deficietn (kněz daný na odpočinek, pro neschopnost vykonávat kněžské povolání), kněz často trestaný, kněz postavený mimo úřad.

Za dob studií četl o světcích a učitelích církve a byl očarován vroucností, neokázalou zbožností, čistotou křesťanského učení a hloubkou modlitby. Naproti tomu „*opravdové, krvavě vážné a skutečně nadějně mládí v každé době má své vyšší cíle a ideály. Chce je uskutečňovat i za cenu zápasu, utrpení a bolesti. Jen málokteré duše zůstanou trvale věrný svému mladistvému snu. Vzdát se ideálu by pro ně znamenalo klesnout k šedivému, o nic velkého neusilujícímu životu, smíření s poměry, k pádu do propasti a zpronevěry pravého kněžského poslání*“. (Pěňčík, 1996, s. 55–56).

Jako kněz začal působit od podzimu 1903 v německém Kučerově, od roku 1904 v Babicích, pak v Martínkově. Se svým dlouhodobě jediným nakladatelem Josefem Florianem (1873–1941) vydává překlady papežských listů, díla současných autorů i křesťanských mystiků ve sborníku *Studium*. Těmito aktivitami se dostává do sporu s mnohými představiteli katolické církve a církevní správou je pak překládán z místa

na místo až do roku 1909, kdy je poslán na nucenou dovolenou, a v roce 1912 definitivně penzionován.

„Příliš horlivá činnost obyčejného venkovského kaplana, kritizujícího všechno možné i nemožné, vydávajícího se za novodobého proroka, vhodně i nevhodně poučujícího nekonečně výše postavené církevní hodnostáře, autora nečtených překladů, homilií a básní, apologeta Bílkova umění, jemuž nikdo nerozumí, naivního nadšence pro stejně nedostižný ideál, který místo toho, aby si hledě své práce a teplého místa, všechno utrácí ve velikášském vydavatelství a spisech nikomu nepotřebných, vyvolávala v církevních kruzích neklid a snahu ho za každou cenu umlčet.“ (Pěňčík, 1996, s. 74–75).

Na začátku své kněžské kariéry se dokonce zabýval myšlenkou, zda by neměl vstoupit do mnišského řádu. V kněžství hledal záchranu před samotou básníka a také způsob těsného sdílení života s lidmi kolem sebe. Deml chtěl být služebníkem katolické víry, ale byl také velkým kritikem jejích církevních představitelů. Silně věřil v Boha i jeho spásu a přitom se zabýval hloubkou beznaděje a smrti.

Své kněžství vnímá Deml jako důležitou součást svého životního poslání. Postavení kněze vyzdvihuje několikrát v korespondenci se svými přáteli.

Přestože měl s církevními hodnostáři mnoho konfliktů, zůstal neústupně věrný snahám o skutečné naplnění kněžského poslání. (Olič, 1993, s. 23–35).

K sedmdesátým narozeninám dostává Deml přání i od arcibiskupa Josefa Berana (1888–1969), který zde píše, že rozeznal, od prvního okamžiku setkání se s Demlovou tvorbou, jeho zdravé jádro, ač se skrývalo pod různými slupkami.

„Když je potom Deml jmenován brněnským biskupem Karlem Skoupým konsistorním radou, dostává se mu i hodnosti církevní, povýšení, které si přál po celou kněžskou kariéru. Hodnost „rady“ udílená starým a zasloužilým kněžím v praktické církevní správě ale příliš neznamena a nepřísluší jí peníze ani pravomoc. Od toho času nazývali a oslovovali místní občané a přátelé Jakuba Demla „pane rado“.“ (Olič, 1993, s. 152).

3.2 Jakub Deml spisovatel, básník a novinář

Širší veřejnost Jakuba Demla nezná, ale zatímco mnoho slavnějších básníků upadlo v zapomnění, Demlovo dílo nám stále má co říci. Není u nás druhého básníka, který by si toho od života tolik žádal jako Deml.

„Všechna tajemství, kdysi, včera, před tisíci lety (což já vím kdy!), tak velká a těžká mému rozumu, zdají se dnes (což já vím, kdy to jest) příliš nečetná a malá mému srdci. Srdce mé žádá tisíckrát četnějších (ono je má!), tisíckrát těžších (ono je má!): srdce mé žádá věci nemožných – a také je dostává!“ (Deml in Dvořák, 2007, s. 135–136).

Dílo Jakuba Demla má zvláštní osud: někoho vzrušuje k nadšení, jiné k protestům. Jeho dílo je tak rozmanité a mnohotvárné, že je kritika obtížně vměstnává do svých hodnotících kategorií a jakýchkoli norem, protože je vždy něčím přesahuje a něčím z nich uniká. Ať je čemukoli blízký a příbuzný, vždy se něčím odlišuje a nelze ho zařadit do žádné skupiny. Pro dílo Jakuba Demla je typické, že se v něm stále setkáváme s živou přítomností nějaké bytosti, která do sebe pojala všechny jeho naděje, bolesti a radosti, všechno zoufalství a pohnutí, a v níž život dochází svého vyvrcholení a naplnění, v níž nejsou žádné hranice a kde je všechno bezmezné a nevyčerpatelné. (Dvořák, 2007, s. 187–189).

Jakub Deml napsal za svůj život více než sto čtyřicet knih. Mezi jeho nejlepší díla patří *Zapomenuté světlo* vydané v roce 1934. Snaží se zde o své vnitřní smíření s Bohem, chce opět nalézt jeho všeobjímající lásku a útočiště před krutým vnějším světem. Kniha zůstala nepochopena jak ze strany čtenářů, tak i kritiky, byla dokonce považována za pohoršující a zabavena. Autor se pak odvolal k Vyššímu soudu, který rozhodl o možnosti dalšího vydání, ovšem devět pasáží z knihy muselo být vynecháno. Prvního necenzurovaného vydání se tato kniha dočkala až v roce 1985. Na motivy knihy vznikl v roce 1996 stejnojmenný film v režii Vladimíra Michálka s Boleslavem Polívkou v hlavní roli a o dvanáct let později uvedlo hru *Zapomenuté světlo* brněnské Divadlo U stolu. (www.deml.cz).

Po Nezvalově smrti (1958) už není nikdo, kdo by dokázal prosadit vydání byť jen jediné Demlovy knihy.

Již prvorepublikové úřady nezhodnotily a plně nepochopily dosah a význam Demlova díla. Naprostý zákaz však přinesly režimy s totalitními ideologiemi, nacismus a komunismus.

3.3 Sokolské období Jakuba Demla

1. května 1921 se Jakub Deml i Pavla Kytlicová stávají členy Sokola. Následující období Demlova života lze nazvat Sokolským obdobím. Přímý impulz k tomuto u katolického kněze neobvyklého kroku dala rodina Demlova bratra, u které v tomto období pobýval.

„Deml je nadšen myšlenkou velkého společenství, které by pozorně naslouchalo jeho slovům a četlo v jeho knihách, je přímo unešen, když si představí, že on – kněz – bude mít opět možnost přednášet, kázat a působit vlastně skoro kněžsky. Básník si představoval, že do Sokola, orientovaného svým programem i vůdci ostře protikatolicky, vnese smír, snášlivost a lásku. V tom se ovšem zmýlil.“ (Olič, 1993, s. 61).

Rok 1922 se v Demlově životě vyznačuje největší činností v Sokole. Básník cestuje z místa na místo a pořádá řadu přednášek (Proslov k ženám, 18. 1. 1922; Žena v minulosti a přítomnosti, 20. 1. 1922; Rozmanitost – jednota, 24. 1. 1922; Ženám, práce, doma, 30. 1. 1922; Základní zásady a směrnice sokolství, 5. 3. 1922; Dětský den ve Velkém Meziříčí 6. 8. 1922). Posílá rukopisy do sokolských věstníků a župních časopisů. Stává se vzdělavatelem české obce sokolské a ohlas na jeho práci je veskrze příznivý. S mladými členy chce nazkoušet divadelní představení, které by se mohlo hrát v přírodě. V roce 1923 vydává *Sokolskou čítanku* v nákladu tisíc kusů. Zde se snaží o syntézu sokolství s křesťanskými ideály a předpokládá, že dojde ke vzniku nového bratrství, bratrství těch, kteří jsou si blízcí jak krví, tak i vírou. Vydavatelem je Pavla Kytlicová a kniha je během čtyř měsíců rozebrána. Pro Demla to znamená satisfakci a je to vlastně poprvé, kdy má dostatek peněz na dluhy spojené se stavbou domu, ale i na vydávání dalších knih.

Za své zásluhy o Sokol byl oceněn i v Tasově, kdy se od poloviny roku 1928 stal místopředsedou místní jednoty. Brzy nato, v září 1928, vystoupí ze Sokola společně s Pavlou Kytlicovou, a to pod záminkou ignorování oslavy svatováclavského milénia touto organizací. Nesouhlasí však s protikatolickými tendencemi a od Sokolů dostává za své projevy několik důtek. (Olič, 1993, s. 68–78).

Svým otevřeným rozchodem se Sokolem dal v sázku přátelství s Otakarem Březinou i svou kariéru a obchodní úspěch. I když to byl právě Březina, který se přičinil, aby Deml odvedl své kroky od Sokola tím, že jej upozorňoval na překračování mezí, a žádal ho, aby neopouštěl katolickou církev a neohrožil tak své básnické dílo potažmo i svou existenci.

Deml věděl, že katolický kněz má na vybranou: může být hrdinou, nebo zbabělcem. Jakub Deml se rozhodl pro návrat k církvi, tedy k sobě, a až do konce svého života, přes mnohé zoufalství i bolest a nepochopení, zůstal církvi věrný. (Žáček, 1997, s. 22–23).

3.4 Jakub Deml a Otokar Březina

Osudovou postavou v životě Jakuba Demla byl básník Otokar Březina (1868–1929), vlastním jménem Václav Jebavý. Jako student třebíčského gymnázia nebyl Deml nábožensky nijak zvlášť zaujat. Katolictví pro něho bylo prostou samozřejmostí, jako to bylo v tomto kraji obvyklé. V septimě měl Deml přednášku o Březinově poezii. Otokar Březina žil nedaleko, učil nejdříve v Jinošově, později v Nové Říši a také v Jaroměřicích. Zde se doslechl o Demlově přednášce a pozval ho k sobě. V létě 1898 se Deml po dokončení oktávy odvážil vydat k Březinovi sám. Ten, ač pouze třicetiletý, byl již uznávaným básníkem, kterému vyšly tři básnické knihy. Na otázku, zda se má stát knězem, mu Březina odpověděl: „*Kdybych se ještě jednou mohl narodit, chtěl bych být jenom knězem.*“ (Chaloupecký, 2013, s. 88–90).

Demlův příchod jej vysvobodil z osamělosti a vzniklo tak celoživotní přátelství. Začali se často navštěvovat a o deset let starší Březina pomáhal Demlovi v záležitostech literárních i v těžkostech osobních. Přispíval mu také finančně, značnou částku vydal na postavení jeho domu v Tasově.

Ve svých dopisech píše Deml Březinovi, že on byl tím, kdo jej křtil a biřmoval, že je více než básník, ale jako by byl kněz, který mu řekl více, než všichni učitelé náboženství. Často spolu řešili politický a hospodářský vývoj po roce 1918, jehož byl Březina ostrým kritikem.

Otokar Březina umírá 25. 3. 1929. Církevní obřad vykonal Jakub Deml a důvěrněji než doposud oslovuje Březinu: „*Příteli Václave, já nejnevděčnější a nejméně hodný z tvých přátel, loučím se s tebou a děkuji ti za všechna tvá dobrodíní, za všechnu tvou věrnost a lásku. Loučím se s tebou za všechny přátele, za ty všechny, pro které trpěl v srdci mém a s kterými ze všech svých sil, ba i na úkor svého zdraví, pomáhal. ... děkuji ti za všechny strádající, s kterými jsi bratrsky se dělil a trpěl, ... děkuji ti za ženy, za to cos o nich zpíval, za děti, za zvířata, za květiny, za slunce, za všechno, cos srdcem, okem, rukou a slovem pro*

věky pomiloval, a prosím tě, přimlouvej se tam u Boha za nás a za celý národ!“ (Deml in Fučík, 1992, s. 67).

Dva roky po Březinově smrti vydává v roce 1931 Deml *Svědectví o Otokaru Březinovi* a pokouší se zde ukázat, jak viděl Březinu sám, co pro něj znamenal a jakou úlohu sehrál v duchovním prostoru českého národa. Svou otevřeností však způsobil pobouření veřejnosti i kritiky, byl bojkotován, pomlouván a ignorován. Jediný, kdo veřejně hájil objektivitu *Svědectví*, byl Karel Čapek, který potvrdil, že kritizované výroky Březina skutečně pronášel. (Vodička, 2001, s. 62–67).

„Otokar Březina byl Jakubu Demlovi křišťálovým štítem. Čistým dokonalým člověkem. Byl mu ‚panem Březinou‘.“ (Vodička, 2001, s. 145).

3.5 Jakub Deml a Pavla Kytlicová

Pavla Kytlicová (1874–1932), se kterou se seznámil v roce 1918 na brněnském nádraží, se stala nejen vydavatelkou Demlových knih, ale i mecenáškou, jeho pomocnicí v domácnosti a rádkyní ve věcech praktického života. Společně prožili následujících 14 let.

„Dva potrefeni životem, Jakub Deml a Pavla Kytlicová, se sblížili v přísném přátelství, plném jasu a pochopení, právě pro tu svou velmi podobnou životní vážnost a ocenění smyslu bytí, které je jedinou řadou obětí. Byl-li Deml duchem Bosny, pak Kytlicová byla její duší. ...paní Pavla, jak jí Deml říkal. Usměvavá, každým coulem dáma, laskavá a pozorná, ale zároveň přísná jako člověk, který musí dávat pozor na celý život a mít oči pořád na stáži. ...Každý cítil její duchovní převahu promlouvající z její tragické minulosti, i když o ní neměl ani tušení.“ (Fučík, 1992, s. 95).

Pavla Kytlicová hraje v Demlově díle od tohoto seznámení úlohu kultovního idolu, který je identický s kultem milované matky a sestřičky Matylky. Při pobytu na Slovensku v roce 1919, kde měl být Deml i Kytlicová ochráněni před šikanou úřadů, byli místními obyvateli považováni za manžele a Deml za odpadlého kněze. V kraji, kde se žena může přiblížit ke knězi nanejvýše kvůli políbení ruky, byl tento vztah pokládán za něco podezřelého nebo dokonce nepochopitelného.

Z poměrů na Slovensku jsou oba rozčarováni, a když dostanou nabídku k přestěhování do Čech, ihned ji využijí a pobývají pak ve Vrchběli pod Bezdězem. Ani zde nenalézají klid, bydlení není totožné s tím, co jim bylo slíbeno, žijí zde v místnosti s několika dalšími lidmi, a tudíž zde Deml nemůže ani psát, ani číst. Brzy přichází další stěhování, a to do Prahy k sestře Pavly Kytlicové. Je to opět řešení pouze dočasné, východisko z nouze, a Deml začíná chápat, že hledá domov, místo, kde by mohl žít, psát a pracovat, a ví, že tímto místem může být pouze Tasov. Nemůže v této souvislosti uvažovat o rodném domě, kde žije jeho macecha, a tak se v dubnu 1921 stěhuje ke svému nevlastnímu bratru Antonínu Demlovi. (Olič, 1993, s. 59–61).

21. července 1922 je dostavěn Demlův dům Bosna, který se podařilo vybudovat s finanční pomocí přátel, a je to první domov Jakuba Demla po 15 letech, kdy byl jako kněz štván z místa na místo.

Přestože u Tasovských nebyl Deml příliš pochopen, píše Fučík o Kytlicové jako o výborné hostitelce, kdy se zde hosté cítili jako doma. „*A těch hostí, panečku, bylo! Spisovatelé, vědci, ctitelé i prostí lidé, které Deml s paní Pavlou k sobě přitahovali jako magnety.*“ (Fučík, 1992, s. 96).

Na počátku roku 1932 těžce onemocní Pavla Kytlicová a 29. ledna umírá. Její památce věnuje Deml knihu *Smrt Pavly Kytlicové*, kde popisuje každodenní průběh její nemoci a také její smrt. Pod vlivem této hluboké ztráty propadá Deml zoufalství. Po sporech kolem *Svědectví* mu zbylo jen několik nejbližších osobních přátel, ale v Tasově zůstává zcela sám a opuštěn. (Binar, 2010, s. 103–105).

3.6 Jakub Deml v kontextu sociální pedagogiky

Synovec Jakuba Demla Antonín Jakub Vrba vzpomíná na svého strýce jako na upovídaného člověka, který se s ním procházel po okolí Tasova, vodil ho po lukách, ukazoval mu květiny, sbíral houby. Vypráví historku, kdy mu strýc, uznávaný literát, napsal slohovou práci o tom, jak se staví ptačí budky.

„*Tak co jsme dostali?*“ vítal synovce druhý den básník. „*Trojku,*“ přiznal váhavě školák. „*Tak jsem se zlepšil! Když jsem chodil do školy, míval jsem z češtiny čtyřky,*“ prohlásil Deml. (Palán, 2008, s. 5).

Deml hledal pravdu o podobách života u starých a nemocných. Objevoval v nich stále nová a neznámá zákoutí lidské duše. I tak poznával svůj rodný kraj, v lásce a utrpení jeho obyvatel, v práci, modlitbě, touhách a víře. Měl rád děti pro jejich bezelstnost a neposkvrněnost hříchem, jejich bezbrannost, neschopnost přetvářky a lži a jejich vnímavé duše. Viděl v nich sám sebe a své dětství. S dětmi se zastavoval, rozmlouval s nimi a „...nebylo snad dítěte v Tasově, které by za ním nepřiběhlo pro malou sladkost, kterou pro ně vždycky našel v kapse, pro pohlazení, pro křížek na čelo a třeba i utření nosu básnickovým kapesníkem.“ (Pěňčík, 1996, s. 22).

Dospělí příliš nechápali, kdo mezi nimi žije. V oblibě neměli jeho knihy, nestáli o jeho kázání a ani jeho pravda je neoslovila. Vztah Tasovských byl k Jakubu Demlovi nevlídný až nepřátelský. Vnášel do městečka neklid, nebo při nejmenším svou existencí narušoval pokojný život. Stejně tak i jeho hosté a žena, se kterou žil, Pavla Kytlicová. S ní si postavil vilu na okraji Tasova, stavení, které se nepodobalo žádnému domu postavenému v tomto městečku. To vše působilo téměř jako schválnost. (Žáček, 1997, s. 114–115).

Deml o tom věděl a také tím trpěl. Přesto svůj kraj miloval a Tasov byl jeho vizí, snem „...a sotva najdeme v české literatuře spisovatele a básníka, který by s takovým prudkým vznícením duchovních a uměleckých sil rozklenul nad rodným krajem tak zářivou duhu krásy, jako ranní rosa zvolna stékající do očí, na ruce a do duše jeho dětí.“ (Pěňčík, 1996, s. 23).

O Tasově Deml psal jako o svém rodném kraji, kdy není možné vypovědět vše o jeho kráse a slávě za jeden lidský život, i kdyby byl dlouhý sto let.

Jakub Deml upřednostňuje duchovní statky před statky světskými. Byl přesvědčen o tom, že člověk nemůže mít všechno, a má-li někdo dostatek peněz, může mu chybět třeba radost, bolest, kniha anebo smutek, ve kterém lze najít sebe samotného, což Deml považoval za „bohatství nad bohatství“. (Pěňčík, 1996, s. 121). V dnešním materiálně zaměřeném světě bychom se mohli inspirovat nejen výše uvedenými Demlovými postoji, ale i jeho pevným charakterem, kdy si stál za svým i za cenu soudních řízení, pokut, nařčení z kolaborace. I přes svou nedobrou finanční situaci odmítl několikrát státní důchod a po celý život zůstal sám sebou.

Po vyhlášení německé kapitulace v květnu 1945 vyvěsili Tasovští rudý prapor na místní hospodě. Němci pak Tasov ostřelovali, zapálili několik střech a starostovi dali ultimátum, že pokud se nepřihlásí ten, kdo prapor vyvěsil, bude Tasov rozstřílen. Jakub Deml se nabídl

jako rukojmí. Válka skončila, přijela sovětská armáda a Tasov rozstřílen nebyl. O rok později se pak vedou spory o Demlově kolaborantství. (Vodička, 2001, s. 204).

Ve svém díle zobrazuje Deml pro sociálního pedagoga důležitý poznatek, že člověk, ač obklopen davem, může se cítit vnitřně osamocen a odcizen.

V rámci rozsahu této práce není možné poznat tak komplikovanou a rozporuplnou osobnost s tak rozmanitým a složitým životem, jako měl Jakub Deml, ač by si to jistě zasloužil, a poznání jeho osobnosti by pro každého bylo obohacím.

Deml vždy stál na straně těch, kterým se druzí vysmívali a na straně chudých. Žil křesťanským životem, co mohl, to rozdal. Řídil se heslem: Vše pro jiné, nic pro sebe!

4 JIŘÍ MAHEN

Jiří Mahen se narodil 12. prosince roku 1882 v Čáslavi a zemřel 22. května 1939 v Brně. Vlastní jméno Antonín Vančura bylo změněno na pseudonym v podstatě dílem náhody, když se pod jednu svoji báseň podepsal Maheu (což bylo jméno jeho oblíbeného hrdiny ze Zolova románu *Germinal*). Sazeč v tiskárně chybně přečetl Maheu jako Mahen a toto považoval za jméno básníka. Spisovateli se tento omyl zdál jako povedený a pseudonym přijal za svůj. (Mahenová, 1978, s. 25–26).

Pocházel z rozvětveného rodu Vančurů a byl příbuzným národního umělce Vladislava Vančury. Vyrůstal v malém stavení naproti kasárnám jako všechny ostatní děti. Mahenovi rodiče byli nábožensky zaměřeni, což jim pomáhalo překonávat útrapy těžkého a chudobného života. Přesto byl jejich vztah s dětmi vřelý a v době studií Mahen dokonce nejezdil domů na Vánoce a prázdniny, aby svou přítomností neztížil jejich finanční situaci. Přál si co nejdříve vydělat peníze, kterými by mohl rodičům přilepšit. Představoval si, že bude moci mamince darovat mlýnek na kávu plný zlatých dukátů. Z každých peněz, které pak získal za literární činnost, posílal polovinu rodičům. (Mahenová, 1978, s. 47–48).

Jako žák prospíval velice dobře, a proto rodiče rozhodli, že bude ve studiu pokračovat. Vystudoval gymnázium v Čáslavi, poslední dvě třídy však absolvoval v Mladé Boleslavi, kde 28. června 1902 maturoval a po maturitě pokračoval studiem filozofické fakulty v Praze. Při studiu na vysoké škole musel pracovat, aby se uživil. Dával soukromé hodiny na Smíchově, ve Vršovicích, v Holešovicích, jezdil i do Klementýna. Na místa výuky, která byla značně vzdálená od jeho bydliště, se z důvodu nedostatku prostředků vydával pěšky. Často také hladověl, což vedlo k celkovému vysílení a následnému vážnému onemocnění tuberkulózou střev. Mahen skončil v nemocnici, kde byl dvakrát operován. Dlouhou nemocí přišel o rok studia, přesto když sám o studentském životě vyprávěl, vyhýbal se tragičnosti a vzpomínal jen na veselé příhody.

Ještě před složením státní zkoušky začal Mahen na Moravě učit češtinu a němčinu, a to v roce 1907 až 1908 na reálce v Hodoníně, v roce 1908 až 1910 v Přerově na obchodní škole. Když na něj začaly úřady naléhat, aby dokončil zkoušky, přijal místo v Brně v redakci Lidových novin, kde zůstal více než osm let. (Vlašín, 1982, s. 20–21).

4.1 Jiří Mahen a první světová válka

Na Moravě prožil Mahen i první světovou válku. Byl odveden v listopadu 1916 a pobyl téměř rok v kasárnách v Brně. První světová válka způsobila v životě celé jeho generace zásadní změnu. Nejvíce byli podle Mahena válkou postiženi mladí lidé, kteří v sedmnácti, v osmnácti letech odešli na frontu přímo ze školních lavic.

Mahenův zdravotní stav nebyl příliš dobrý, byl propuštěn do zálohy a mohl se vrátit zpět do redakce Lidových novin. Podle Mahena netrvala válka jen čtyři roky, ale ve skutečnosti alespoň deset let, protože začala už válkami balkánskými, které znamenaly pro českého člověka procitnutí z idyly. Zážitky z války se objevují v Mahenových dramatech, ale také v próze, například ve hře *Nebe, peklo, ráj* píše o válečném invalidovi vyřazeném ze společnosti nebo ve hře *Dezertér*, kde jde o pohled na krutost a nesmyslnost války, kdy se Mahen zamýšlí nad smyslem obrovských obětí, které si válka vzala.

Rozpad Rakouska vzbudil v Mahenovi naděje, že v novém státě budou vytvořeny lepší lidské podmínky pro šťastný a svobodný život. Vrhł se do obětavé a tvůrčí práce, ať už v novinách, v knihovně, v divadle nebo v učitelském působení na konzervatoři. (Vlašín, 1972, s. 128–131).

4.2 Jiří Mahen prozaik, dramatik, básník a novinář

Náměty ke své tvorbě čerpal Mahen především ze života mladých lidí, studentů, a z přírody. Do prózy i do dramatu vnášel svoje vnitřní zápasy a zachycoval problematiku mládí, které vždy obdivoval a jemuž byl vždy ochoten pomáhat. Byl uchvácen jeho upřímností, charakterem a čestností.

„Byla to junácká povaha, která se vším právem mohla vzepnout k romantice Jánošíka, bylo to nestárnoucí srdce, které se vytrvale obrozovalo láskou k mládí.“ (Bass, 1971, s. 104).

Rád popisoval děje, které prožívá mladý člověk, spojené s jeho vnitřním bojem, láskou, hlubokými city, vášní a bouřlivým dozráváním. Spíše než zobrazení postav sleduje Mahen vždy nějaký problém a o ten opírá svůj příběh.

Mahenova referentská činnost v Lidových novinách měla význam pro brněnskou činohru, ale i pro Mahena samotného. Opakovaně zde poukazoval na nedostatky v repertoáru, v režii, výpravě i v herecké práci, což vedlo k nápravě nejviditelnějších chyb. Seznámil se

s divadelním souborem a získal mnoho zkušeností, které později uplatnil jako dramatik nebo jako autor studií o divadle.

Mahen se pokoušel o umělecký osud v tolika žánrech a oborech, že se zdálo takřka nemožné na všechno stačit. Psal lyriku, epiku, povídky, romány, epigramy, veselohry, tragédie, pohádky, filmové scénáře, studie a odborné práce. Jeho literární dílo je deníkem celoživotního zápasu o svobodu člověka. Charakterizují ho dva základní rysy, a to především pocit životní nezakotvenosti a ustavičné hledání sama sebe. Jeho hry usilují o obraz objektivního světa, ale zároveň jsou řešením vnitřních krizí autora. Mahen měl krásnou vlastnost, která jej odlišuje od většiny literátů: neustrnout na dosaženém a nestárnout.

„Tvořil a dobýval svých prvních úspěchů s bravurní lehkostí, v prudkém rozběhu, s bezpečnou jistotou svého elánu. Bylo v tom těkavém chvatu mnohé riziko pro trvalé hodnoty díla, ale Mahen byl právě z těch, kteří milují zápas pro zápas, a vypjaté úsilí pro všechna jeho nebezpečí. Žádná drobná prohra, žádný omyl, žádné ztroskotání ho nezmatlo a nesrazilo, byl vždy pohotov vyrazit znovu se stejně mladistvou důvěrou. Jeho vrstevníci dospěli již k nejvyzrálejší kráse své tvorby, když se Mahen stále ještě přeměňoval v pokusech a uchvacoval sám sebe novými zážitky a objevy.“ (Bass, 1971, s. 103–104).

Těžiště jeho literárního díla je v dramatu. Mahenovo dramatické dílo je impozantní svým rozsahem, obsahuje celých třicet tři titulů. První výrazný jevištní úspěch přinesla Mahenovi hra *Jánošík*, která byla knižně vydána v roce 1910 a ve stejném roce byla také poprvé uvedena na scéně Národního divadla v Praze. Mezi jeho další úspěšná díla můžeme zařadit *Mrtvé moře*, *Nebe*, *peklo*, *ráj*, *Ulička odvahy* a *Nasreddin*.

Nebe, *peklo*, *ráj* patří ke hrám, v nichž se Mahen zamýšlí nad otázkami sebevraždy. Pud sebezáchovy a touha po sebezničení tvoří základní linku, která se objevuje v řadě jeho dalších her. Ve hře *V pasti*, která byla nalezena v pozůstalosti, píše o sociálních propastech na vesnici. Objevuje se zde obvyklá základní dvojice postav Mahenových dramát, a to svobodomyšlný buřič a na druhé straně ušlápnutá postava s tělesnou vadou, která je terčem zábavy a posměchu bohatých sedláků a následně celé vesnice. Z této situace nevidí jiného řešení a spáchá sebevraždu. (Vlašín, 1972, s. 63–64).

Ve své dramatické tvorbě používá různé stylové formy od skeče po tragédii. Jeho všestrannost dává jeho dílům nový, osobitý rozměr. Rád experimentoval, ale zároveň chápal dramatickou tvorbu jako nástroj boje o změnu společnosti. Mahen oponoval

kantorskému poučování národa, neboť si byl vědom, že k hlubokým pravdám se musí protrpět člověk i národ a že bez tragického zápasu nevznikne hluboké umění.

Podle něj musí rány bolet a radost musí člověka rozechvět, jen tak se může narodit skutečný člověk a jen tak se může narodit skutečný národ.

Za svého působení v Lidových novinách napsal a otiskl více než sto fejetonů, dvacet čtyři básní, sedm povídek a řadu kritik divadelních, literárních i výtvarných. Ve fejetonech se často vyznával z osobních zážitků a sám vidí zásluhu žurnalistiky v tom, že jej naučila vidět skutečné hodnoty člověka.

Jeho literární činnost začala při studii na vysoké škole v Praze. Vstoupil zde do anarchistického a sociálně demokratického hnutí, kde spolu s S. K. Neumannem a jeho skupinou vedl rozpravy o literatuře. Začal také sám publikovat a přispíval do mnoha pokrokových časopisů a jiných periodik, například *Moderní revue*, *Volné myšlenky*, *Nový kult*. (Zlomek, 2002, s. 4). Od roku 1918 působil ve funkci dramaturga Národního divadla v Brně, vyučoval na brněnské konzervatoři a od roku 1921 až do své smrti pracoval jako knihovník Městské knihovny v Brně.

4.3 Jiří Mahen knihovník

Jiří Mahen působil jako knihovník ve Veřejné knihovně města Brna, ačkoli neměl knihovnické vzdělání. Přihlásil se do konkurzu na místo knihovníka a díky malému počtu uchazečů a jejich nedostatečné kvalifikaci byl v listopadu roku 1920 na tuto pozici vybrán, přestože i jemu vzdělání v tomto oboru chybělo. Počáteční nedůvěra v jeho schopnosti se brzy ukázala jako lichá. Mahenova důkladná příprava a studium zásad knihovnictví v Rusku a Americe, také praxe v pražské městské knihovně vedly k výborným a přesvědčivým výsledkům jeho práce. (Mahenová, 1978, s. 93–95).

Díky své usilovné práci a samostudiu se stal významnou ikonou knihovnictví a lze ho považovat za zakladatele pokrokové tradice tohoto oboru. Vypracoval několik teoretických podkladů pro vedení a chod veřejných knihoven, které byly vydány pod názvem *Nutnosti a možnosti veřejných knihoven* (1925). Mahen zde rozpracovává poslání veřejných knihoven a předkládá jako vzor pro knihovníky dobře fungující knihovny v USA. Porovnává počty stávajících knižních svazků a časopisů se stavem možným a dále se stavem, který on sám považuje za ideální. Dále se zamýšlí nad minimálním rozpočtem potřebným pro

rozestavení brněnské knihovny a nad financemi nutnými pro její dokončení. (Sedlák, 2007, s. 330).

Mahen nechápal veřejnou knihovnu pouze jako místo uskladnění velkého počtu svazků, které si zde čtenář vyzvedne, ale jako příležitost k navázání osobního kontaktu se čtenářem, kdy knihovník může zjistit širší i speciální zájmy čtenáře a pomoci mu s orientací v mnohdy pro laika nepřehledném světě literatury. Pro nasměrování čtenáře napsal v roce 1924 *Knížku o čtení praktickém*. Mnohé z kapitol této knihy jsou aktuální i v současné době. Mahen poukazuje na důležitost práce s informacemi již v rámci školního vzdělávání.

Mezi knihovníky uspořádal také anketu, pomocí níž chtěl ovlivnit novelizaci knihovního zákona z roku 1918 a povzbudit své kolegy v zápase o lepší budoucnost veřejného knihovnictví. Tuto anketu a další teorie zpracoval ve svém díle *Knihovna jako instituce národní* (1928). Mahen si klade za cíl budovat čítárny a spojit knihovnu s výchovnou činností v podobě besed a přednášek. Vyzdvihuje důležitost vztahu mezi knihovnou a školským zařízením, kdy knihovnickou profesi mnohdy vyzdvihuje nad profesi učitele, neboť v knihovníkovi spatřuje průvodce celoživotního vzdělávání občana. V tomto poslání cítí velkou mravní odpovědnost nejen ke čtenářům, ale potažmo k celé společnosti. (Sedlák, 2007, s. 331).

V roce 1926 vydává Mahen pod pseudonymem Zelená maska dílo s názvem *Dvacet knihovnických pohádek*, kde se naplno projevil jeho knihovnický humor. Pohádky jsou různého rozsahu, od dvouřádkové až po osmnáctiřádkovou. Zabývají se vztahem společnosti, politických stran i dalších činitelů ke knihovnám, dále vztahem knihovníka ke čtenáři, čtenáře ke knihám a knihovnám. Rozebírá zde cenu knih, kvalitu překladů a také možnosti použití nábytku v knihovnách. Mezi knihovníky vzbudil tento soubor pohádek velký ohlas, neboť je zde humornou kritikou pojednáno o nedostatečné podpoře knihoven ze strany obce či státu.

„Lidé, rozjaření vínem nebo slivovicí, zabloudivše náhodou do knihovny, odcházeli z půjčoven úplně střízliví a dočítali si honem pod pouliční svítilnou mravokárný román. A tak tomu bylo u všech knihoven, které vykonávaly sociální poslání po továrnách, věznicích, ústavech pro slepé a dokonce i ve školách. A ještě zbývaly peníze a knihovníci, co s nimi!“ (Zelená maska, 1926, s. 5).

Dalším dílem, které se zabývá Mahenovými zkušenostmi z prostředí knihovnické práce, je sedm epigramů *Z knihovnickovy zásuvky* (1934). Téhož roku vydává dvanáct dvojverší na plakátu: *Braňte knihu!*, k čemuž ho vedly negativní osobní zkušenosti s čtenáři, kteří zacházeli s vypůjčenými knihami nešetrným až hrubým způsobem, a tím docházelo k jejich zbytečnému ničení. Plakát byl ilustrován Josefem Ladou, o jehož spolupráci Mahen usiloval dlouhé čtyři roky. Pro Státní nakladatelství v Praze navrhl Mahen v roce 1937 druhý plakát, *Pozor na výběr knih!*. Bohužel k jeho realizaci již nedošlo. (Sedlák, 2007, s. 17–19).

4.4 Jiří Mahen a divadlo

Divadlo chápal Mahen jako místo, kde je možné šířit ideje, kde je možné bojovat za jiný svět, vychovávat dospělé, tedy jako součást národní kultury.

„V teoretických projevech i divadelnické praxi usiloval Mahen o kompromis mezi třemi požadavky: mezi etickým posláním divadla, potřebou dohnat i ve výchově obecnstva, co bylo v minulosti zanedbáno, a nutností udržet živý kontakt s nejnovějšími divadelními proudy. Vrcholný čin jevištní práce spatřoval Mahen v dosažení harmonie a účelnosti, jakou pozorujeme v přírodě. Jako jsou postaveny plody v hroznu tak, aby všechny dozrávaly, tak i všechny složky jevištní práce by měly být dokonale koordinovány.“ (Vlašín, 1972, s. 114).

O divadlo se Mahen zajímal již za dob univerzitních studií. Pražské Národní divadlo navštěvoval pravidelně, přestože si nemohl dovolit kupovat vstupenky. Za pomoci přátel se zdarma dostal do míst, odkud sice nebylo téměř nic vidět, ale poslouchat mohli celým srdcem a o přestávkách mohli živě diskutovat o hudbě, režii či scéně.

Se stavem brněnské činohry Mahen příliš spokojen nebyl. Podle něj bylo množství her nedostatečné a ani jejich úroveň nehodnotil příliš kladně. V této době slaví úspěchy němý film a tak slabou návštěvnost divadel je možné vidět i v konkurenci kinematografických podniků, ale Mahen vidí hlavní příčinu právě v nevalné úrovni divadla. Ve svých kritikách a referencích v Lidových novinách se často nevěnoval hereckým výkonům, snad pouze tehdy, považoval-li jejich práci za výjimečnou. Většinou si stěžuje na to, že činohra je odbývaná, že žije z toho, co zbyde z opery a operety, protože na výpravu se nedostává peněz.

Mahen se spřátelil s Václavem Jiříkovským, hercem, později ředitelem Národního divadla v Brně, který jej přesvědčil a získal pro práci v divadle. V lednu 1918 se Mahen stal externím dramaturgem Národního divadla a v této funkci působil čtyři a půl roku. Za tuto dobu položil základy umělecké tradice brněnského divadla a brněnskou činohru pozvedl na vyšší úroveň.

Mahen divadlo miloval, a pokud nebyl ten den na představení a večer se s manželkou vracel z procházky, alespoň na chvíli se chtěl v divadle zastavit, chtěl za každou cenu vidět prkna, která znamenají svět. Před každou premiérou míval před oponou proslav. Promlouval o autorovi a o hře, která se aktuálně hrála, a navodil tak atmosféru pro její vnímání. Tyto předmluvy vyšly později knižně pod názvem *Před oponou*. (Mahenová, 1978, s. 107–109).

4.5 Jiří Mahen rybář a ichtyolog

V roce 1921 vydal Mahen knihu, která spojovala jeho zájem o přírodu a šíření jeho přírodovědeckých poznatků s beletristickou činností. Vyznává se zde ze své vášně k rybaření a chce vychovávat k zdravému poměru k přírodě skrze její poznání. Jeho oblíbeným rybářským zákoutím bylo pomezí Moravy a Slovenska. Povodí Dyje a dolní tok Moravy patřily mezi hlavní loviště.

Rybaření Mahen nepovažoval za pasivní a uvzdychané posedávání u vody, ale za mužné přiblížování k přírodě. V roce 1925 odjel na rybářskou dovolenou na Žitný ostrov. Na cestu se důkladně připravoval a učil se dokonce maďarsky. Zde pak navázal styky s místními rybáři. Vysvětlil jim, o které ryby se zajímá a popsal jejich znaky. U klempíře nechal vyrobit plechovou krabici, ve které mu rybáři posílali vybrané mrtvé ryby ze svých úlovků do Brna. Tyto pak ukládal do formalínu do velkých skleněných akvárií. Měl-li čas, zabýval se jejich měřením, určováním a kategorizací. Přestože nemohl z docela běžných úlovků doplnit své ichtyologické poznámky, vždy se snažil úlovky přesně popisovat, počítal šupiny, zapsal barvu a tvar očí, rybu změřil a zvážil, popřípadě kartotéku doplnil schematickým obrázkem. Některé zvláštní úlovky i pitval, což mu přinášelo bohaté poznatky a nové zkušenosti.

„Mahen si donesl rybu na psací stůl a začalo měření. Lístky z kartotéky jsem měla připraveny, seděla jsem u jídelního stolu a Mahen začal měřit a diktovat číslice, které

k tomu bylo zapotřebí. Tak jsme pracovali s krátkou polední přestávkou celý den. Ach, jak mne to těšilo, že jsem mu mohla pomáhat! Naučila jsem se tak nejen latinským názvům ryb, ale všem odborným výrazům.“ (Mahenová, 1978, s. 102).

Ryb přicházelo poměrně velké množství. Když se Mahenovi stěhovali po deseti letech ze svého bytu v Bednářské ulici, nastal problém, jak s rybami naložit. Bylo jich více než metrů a nakonec je Mahen zakopal s dovolením školníka na zahradě protější školy. ...

4.6 Jiří Mahen v kontextu sociální pedagogiky

Jiří Mahen patřil beze sporu mezi nejpřitažlivější a nejvíce podnětné osobnosti první poloviny dvacátého století v českém kulturním životě. Tehdy začínající literární generace se k němu obracela jako k učiteli, ale jako vzor vnímali spíše Mahenovu osobnost, než aby vzor hledali v jeho díle.

„...Mahen profesor, prudce se vzpírající proti poutům maloměstské konvence, Mahen novinář, živě se oddávající všem zápasům dne, Mahen divadelník s tou urputnou vůlí po stále novém a nebývalém, a Mahen rybář, což byla snad stránka nejsoukromější, ale jedna z nejpodstatnějších. Neboť v těch mlčenlivých chvílích nad řekami a potoky, ve vrbinách a olšovi, u pomněnek a blatouchů, pod oblohou převedenou v tisíc obrazů běhutých vln žil ze všeho nejplněji Mahen básník, lovec těkavých impresí a kouzelných světél...“ (Bass, 1971, s. 104–105).

Jiřího Mahena můžeme bezesporu zařadit mezi sociální pedagogy ať už díky jeho přístupu k mládeži, kdy se vždy zajímal, jak mladí lidé žijí, jak prožívají změny, které se kolem nich dějí, jak se je snažil vychovávat z prken divadelních nebo zpoza knihovnického pultu. Jeho výchovné působení bylo povětšinou funkcionální, ale působil i jako středoškolský profesor a profesor divadelní konzervatoře.

Kladl také důraz na celoživotní vzdělávání a to opět prostřednictvím divadla, kdy mohl jako dramaturg Národního divadla ovlivňovat repertoár, tak i propagací veřejných knihoven, jejichž přínos viděl mimo jiné právě v možnosti vzdělávání všech věkových kategorií.

Mezi sociální pedagogy ho řadí také jeho zájem o volnočasové aktivity, kterým se, jako ostatně všemu ve svém životě, věnoval naplno. Jeho zaujatost přitahovala, byla příkladem a zanechávala stopy v každém, kdo byl v jeho blízkosti. Nelze pominout ani jeho sociální

cítění, které v něm bylo probuzeno v raném dětství a díky kterému se vždy přidal na stranu slabých, ať již z důvodu nějakého sociálního či fyzického nedostatku.

„...byl organizátorem kulturního života, byl rádcem, kritikem a přítelem umělců – básníků, herců, výtvarníků... a při tom všem byl vždy bystrý znalec života a opravdový člověk.“
(Tomek, 1989, s. 161).

Nad Mahenovým hrobem promluvil František Halas a jeho slova vykreslují ztrátu této osobnosti:

„Pozdravují tě ‚kamarádi svobody‘ z Prahy a z celé rozbité vlasti, básníci, spisovatelé, herci, malíři, všichni, všichni, jimž věc svobody, temnota úst, pálí na srdci. Tvá buřičská hlava nezmizí z obzorů naší naděje, nás všech. Tvá sestra Nicota tě drží v loktech mrtvého, ale pro nás jsi neumřel.“ (Halas in Sedlák, 2007, s. 79).

5 RUDOLF TĚSNOHLÍDEK

Spisovatel, básník a novinář Rudolf Těsnohlídek bývá často opomínán, přestože patří mezi významné a inspirující osobnosti nejen města Brna, ale i české literatury vůbec. Jeho dramaticky tragické životní osudy zaujaly kupodivu jen málokoho, a tudíž i materiály, ze kterých je možné vycházet při studiu a poznání života této osobnosti, jsou značně omezené a mnoho událostí, které měly vliv na jeho život, je tak spojeno s tajemstvím a dohady, neboť známé útržky nemohou vytvořit ucelenou mozaiku. Většina lidí, kteří mají alespoň nějaké povědomí o osobnosti Rudolfa Těsnohlídka, jej spojují s povídkou *Liška Bystrouška* (1920), popřípadě s Vánočním stromem republiky.

Rudolf Těsnohlídek „byl souputníkem Jiřího Mahena, výrazné postavy brněnského meziválečného kulturního života, erupivní osobnosti, která zasáhla všude, kde se něco dělo: tak dnes máme Mahenovo divadlo, Knihovnu Jiřího Mahena, Mahenův památník – Rudolf Těsnohlídek, tak jak plaše a neokázale žil, zůstal skryt i po smrti. A přitom jeho život byl stejně košatý a jeho dílo stejně mnohostranné, přinášející naději a inspiraci... (Kraflová, 2008, s. 5).

Narodil se dne 7. června 1882 ve středočeské Čáslavi. Pocházel ze zemědělské rodiny, ač bývá někdy uváděno, že pocházel z rasovny a díky práci svého otce byl zesměšňován. Trauma z dětství však můžeme přičítat spíše jeho slabému zdraví a zrakové vadě.

V Čáslavi začal v roce 1893 také studovat, ale studium gymnázia dokončil v Hradci Králové, kdy nejprve pobýval u příbuzných nedaleko Hradce a později se přestěhoval do města. Jeho bytná byla těžce nemocná a Těsnohlídek se sblížil s její dcerou Blaženou, která se umírající matce obětovala téměř až k sebezničení. Chtěl jí být oporou, ale sám potřeboval pomoc a podporu.

„Svářila se v něm touha dávat s touhou brát, chtěl zároveň milenku i matku. Nepochopil, že skutečná láska ruší protiklad mezi ‚dává‘ a ‚bere‘, protože se v ní egoismus stává altruismem, protože dávat lásku znamená současně lásku brát. ... prožíval bolestný pocit, že nemůže dost dát, a z toho pramenil strach, že vztah ženy k němu nebude trvalý – a proto tuší naplnění lásky ve smrti.“ (Hrabák, 1982, s. 19–20).

Toto období poznamenala také smrt jeho matky, která zemřela, když byl v septimě. V létě 1901 se před jeho zraky utopil přítel Fila Weber a pocit viny ho pak provázel po celý život.

„Kde se tedy začíná tragedie Rudolfa Těsnohlídka? Kde jsou její první hmatatelnější stopy? Tušíme je v dětství a vystupují zřetelněji nyní v jinošství? Máme pocit, jako by se byly již myšlenkově připravovaly, jako by se to napětí života už vzdáleně shlukovalo, tvoříc člověka, jenž byl tragickou osobností neustále.“ (Golombek, 1946, s. 10).

Ve studiu pokračoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, toto studium nedokončil. Zabýval se jazyky, především češtinou a francouzštinou, a studoval také historii. Na jeho počáteční tvorbu mělo, stejně jako na jeho generačního druhu se stejným rodištěm Jiřího Mahena, vliv setkání a sblížení se s anarchistickou literární skupinou kolem S. K. Neumanna.

„Byl tichý a mlčenlivý i v nejdivočejším veselí. Chtěl-li umístit vtíp, nepřekřikoval ostatní jako druzí, nýbrž přešlapoval z nohy na nohu a čekal, až přijde jeho chvíle – a zatím se sám pro sebe už předem tiše smál.“ (Bass, 1971, s. 108).

Druhým důležitým činitelem byl pocit vlastní marnosti a dekadence. Zpočátku obdivoval Těsnohlídek Jaroslava Vrchlického, ale později sympatizuje spíše s dílem Otokara Březiny či Antonína Sovy. Velmi si oblíbil severské země, zejména Dánsko a Norsko, i s jejich literaturou a do těchto krajín podnikl také několik cest.

V roce 1902 se seznámil s Jindrou Kopeckou, svojí pozdější velkou láskou a manželkou. Do Prahy přišla podobně jako Těsnohlídek kvůli studiu. Byla vychována babičkou, nic jí nebylo odepřeno, protože finanční situace rodiny byla na tehdejší dobu poměrně dobrá. Tato zajímavá a umělecky nadaná dívka jej upoutala na první pohled a to i díky své vnitřní nevyrovnanosti, ke které Těsnohlídek vždy inklinoval. Jindra myslela na smrt, upadala do depresí a v morbidních náladách se vzájemně doplňovali a podporovali. Sblížily je i další společné zájmy jako divadlo, literatura a hudba. V Těsnohlídkově díle vystupuje Jindra pod jménem Kaja, které je zkratkou iniciál jména Kopecká Jindra.

„Byla považována za bytost, které vzdělání ublížilo. Z veselého děvčete se stávala trpící žena, někteří pamětníci soudí, že na tom měl také velký podíl Těsnohlídek. ‚Chtěla bych skočit pod led, pod led, když se trhá a plave k moři, aby mě nikdo nenašel, a zůstala bych tam věčně sama.‘ ...Byla velmi hodná, ale nešťastná.“ (Golombek, 1946, s. 15).

Kvůli svatebním přípravám Těsnohlídek přerušil svá studia, která již nedokončil ani v pozdější době. Občanský sňatek uzavřeli 27. května 1905 a nedlouho poté odcestovali na svatební cestu do Norska. (Hrabák, 1982, s. 22–23). Zde se odehrála tragédie, která se nesmazatelně zapsala do Těsnohlídkova života i jeho tvorby.

„Červ pochybnosti mu zůstal, o tom není sporu, ale povězme znovu prozřetelnost, že člověka jiného druhu, méně citlivého, méně milujícího, méně vzrušeného a méně otřeseného by tento červ neužíral. K tomuto pomyšlení se družila výčitka, že mohl neštěstí při větší dbalosti a větší pohotovosti zabránit. Tedy výčitka, kterou trpí pasažér autodrožky, jejíž šofér usmrtí člověka. Výčitka vzdálené účasti. (Golombek, 1946, s. 25).

Kaja se zřejmě nešťastnou náhodou střelila svým malým dámským revolverem, který si pořídila na cestu pro svoji bezpečnost. Přestože Národní listy uveřejnily článek o události a popisují Těsnohlídkovu manželku jako ženu popudlivou, která se v návalu nervové choroby sprovodila ze světa, Těsnohlídek píše v dopise pro Kajinu babičku, že Jindra s určitostí sebevraždu nespáchala. (Dvořák, 1940, s. 21–32).

Po svém návratu do vlasti se Těsnohlídek neodvažoval navštívit příbuzné své ženy, byl příliš otřesen prožitými událostmi, cítil se slabým a rozvráceným. Do Norska podnikl později další cestu a doufal, že si tak připomene a oživí vzpomínku na Kaju. Ukázalo se, že tato cesta byla soubojem vzpomínek se zapomenutím.

„Když odjížděl z Prahy, byl si jist, že nebude chvíle bez intenzivní vzpomínky na Kaju. To bylo účelem cesty: aby se provázeli na každém kroku, živý mrtvou, mrtvá živého. Ale po několika dnech se v něm něco lámalo a bortilo. Prožíval setkání s Kajinou přírodou, s jejím mořem, ale zůstával sám. Přál by si říct jí o všech svých zážitcích, ale nemožnost splynout s ní ho přiváděla k zoufalství. (Kožík, 1993, s. 104).

Mezi některými přáteli začal být Těsnohlídek brán jako osoba, kolem které se dějí tragické události. Bratr utonulého studenta, kterého Těsnohlídek nedokázal zachránit, se k tomuto neštěstí vyjádřil dokonce slovy, že každý, kdo přijde do bližšího styku s Těsnohlídkem, je ohrožen na životě. (Dvořák, 1940, s. 86).

„Mnoho pro to vytrpěl, ale byla to vlastnost, možná dědictví, byla to nepohotovost člověka, hledajícího svou uzoučkou stezku mezi snem a skutečností. Je známo, že po takových životních událostech, kdy je síla srdce vyzkoušena a ukáže se slabá, nastává u těchto lidí, pokořených před sebou samými, otřesná reakce přeplněná sebeobžalobami. ...Šrám na duši, který zůstává, i když se zajizví. (Golombek, 1946, s. 11).

Po roce živoření v Praze odjel na popud básníka Karla Tomana do Brna. Odtud zajížděl do nedalekých Bílovic, kde poznal mladičkou Annu Kutilovou, se kterou se později oženil. Z tohoto manželství, se Těsnohlídkovi narodil jediný syn Milan (1910). Tento svazek vydržel pouhých sedm let a skončil rozvodem. Anna se provdala za lékaře a syn Milan žil

nadále se svým otcem v Bílovicích. Pro potíže s výchovou vrátil později Těsnohlídek syna matce. Milan jako dospělý muž, po otcově smrti, přijal nové příjmení po své znovuprovdané matce.

Dvacátá léta byla pro Těsnohlídka šťastná a na jeho tvůrčí práci bohatá. V tomto období vznikají jeho nejlepší díla a v roce 1924 se seznamuje se svojí třetí ženou, učitelkou Olgou Vasickou-Zámečnickovou. Ta pro své zkušenosti s nešťastným manželstvím dokázala Těsnohlídka pochopit a být mu oporou. Vedli bohatý společenský život, navštěvovali divadla, koncerty, pravidelně byli vídáni v kavárně, o víkendech často chodili na dlouhé procházky, prostě Těsnohlídek byl neustále vídán se svou usměvavou ženou.

Úspěšný byl v tomto období i v pracovní sféře, kde se mu dařilo natolik, že mu šéfredaktor Lidových novin Heinrich nabídl, řečeno dnešní terminologií, volnou pracovní dobu a i náplň práce si mohl Těsnohlídek sám určovat. Ten se však cítil tímto gestem odsunut na vedlejší kolej, měl pocit, že mu vedení redakce chce tímto naznačit, že jeho obliba učtenářů klesá, a dal výpověď.

„Těsnohlídek byl v úzkých. Nepřišel dát výpověď, ani ho to nenapadlo, přišel si pro pochvalu a uznání, pro ujištění, že Lidovky by bez něho nebyly Lidovkami, že je oblíbeným autorem, znalcem Brna a lidí v něm, že by byl nepostradatelný, jak tomu skutečně také bylo.“ (Golombek, 1946, s. 54–55).

Svého unáhleného činu vzápětí litoval, a přestože v redakci Lidových novin setrval i nadále, vztahy na pracovišti se jen těžko zlepšovaly a Těsnohlídek se začal propadat hlouběji do svých depresí.

Smrt milované ženy Kaji, snad nešťastná náhoda, snad sebevražda, ztroskotání manželství s Annou a také jeho dlouhodobá nemoc, která se naplno projevila ve 20. letech a se kterou se léčil v Piešťanech, nemoc třetí ženy Olgy, to vše přispělo k tragickému konci. Dne 12. ledna 1928 přišel Těsnohlídek na své pracoviště, a to v době, kdy byla redakce obvykle prázdná, a ukončil svůj život střelnou zbraní. Zemřel téhož dne, po převozu do nemocnice. Paní Olga se po vyslechnutí drtivé zprávy o smrti svého muže otráвила svítiplynem a oba manželé měli společný pohřeb. Dá se říci, že slova bratra utonulého přítele se naplnila, zemřela další osoba, která se dostala do blízkosti Rudolfa Těsnohlídka. (Golombek, 1946, s. 61).

5.1 Rudolf Těsnohlídek a jeho tvorba

Svou první báseň otiskl roku 1901 pod pseudonymem Arnošt Bellis v brněnském časopise Morava a v Brně působil od roku 1906 jako redaktor Moravského kraje. O dva roky později nastoupil do Lidových novin. Zde proslul především jako autor soudniček a fejetonů. Společně s Bedřichem Golombkem a Eduardem Valentou vytvořili kvalitní, tvůrčí tým a Těsnohlídek se vypracoval ve svém žánru na špičkovou úroveň. V redakci Lidových novin pracoval až do své smrti. (Hrabák, 1982, s. 35).

Těsnohlídek jako fejetonista a soudničkář se znalostí brněnského předměstí i kraje, se zájmem o lidské osudy vykreslil galerii figurek brněnské provenience. Poutavým způsobem předkládal lidské charaktery a dokázal je okořenit svým osobitým humorem. Psal soudničky a místní zprávy-lokálky a v roce 1912 se stal válečným dopisovatelem v Albánii a Srbsku za turecké války. Rubriku *Ze soudní síně* přetvořil Těsnohlídek v literární žánr soudnička.

Užíval různé formy psaní, sloupek nebo reportáž. Věnoval více pozornosti osobě pachatele, jeho životu a důvodům, které ho vedly ke spáchání zločinu, než aby se zabýval pouze senzací, která byla tímto činem vyvolána. V přímé řeči používal jako první slangového jazyka periferie a brněnského podsvětí. Jako soudničkář byl Těsnohlídek předchůdcem Karla Poláčka a Františka Němce a jeho prózy vyšly i knižně v několika souborech.

Byl mistrem detailu a výtečným pozorovatelem, osudy lidí v soudních síních pro něj byly inspirací a školou, které využil ve svých pozdějších rozsáhlejších pracích. V románech, které se zabývaly brněnskou tematikou, se fejetony volně spojují v cykly. Původně byly všechny vydány jako četba na pokračování a mezi čtenáři byly velice oblíbené, protože si je lidé mohli spojovat s reálnými postavami tehdejšího Brna.

V roce 1926 začal Těsnohlídek pracovat na veršovaných fejetonech pro novou rubriku Týdeního rozhlásku, jako nového sloupku Lidových novin o událostech v hlavních městech kromě Prahy, neboť touto částí se zabýval Eduard Bass. Byl také redaktorem části věnované dětem, *Dětského koutku*, a kulturní rubriky. Často sem vkládal překlady autorů severské literatury, které měl v oblibě, a ve svých statích je propagoval. Patřil k předním znalcům dialektů a využíval svých novinářských zkušeností k výstižné charakteristice a mluveného projevu svých literárních hrdinů.

V roce 1916 vydává knihu *Poseidón*, která dějově čerpá z brněnské periferie stejně jako kniha *Kolonia Kutejsík* (1922). Na stránkách Lidových novin vyšel román *Potóchlencovi příběhové* (1917) a tato románová trilogie představuje psychologicky psanou kroniku. Brněnskou hantýrku uplatnil i v grotesce *Vrba zelená*, která je parodií na fantastické romány. Nejdříve vyšla v Lidových novinách a knižně pak v roce 1925.

5.2 Rudolf Těsnohlídek a Liška Bystrouška

Nejznámější Těsnohlídkova knížka *Liška Bystrouška* (1921), původně psaná pro noviny, jsou úsměvné příhody z bílovické myslivny a tvoří protipól jeho depresivních básní, které vyjadřovaly Těsnohlídkovy bezvýchodné pocity. Z žánrového hlediska je *Liška Bystrouška* řazena mezi povídku a román, tedy mezi střední a velkou prózu.

Románek o vychytralé lišce vznikl jako doprovodné texty k obrázkům malíře Stanislava Lolka. Toho získal pro práci docent výtvarné estetiky na brněnské technice Bohumil Markalous-John, který byl Těsnohlídkovým redakčním kolegou a plnil tímto požadavek šéfredaktora, aby Lidové noviny byly opravdovým listem „dobré pohody“ a aby zde mohl čtenář najít každý den něco k pobavení a dobré náladě.

„Lidovky potřebovaly téměř tisíc obrázků ročně a John hledal po všech tehdejších vlastech, až zašel k Lolkovi. Zdálo se, že odejde s nepořízenou: ‚Já jsem krajinář, já figury nedělám a ta zvířata, srnce, jen tak z lásky,‘ řekl Lolek. Ale právě slova ‚jen tak z lásky‘ Johna zaujala, protože podle jeho mínění humor je přece láska, jenomže má jinou kapuci. Johnovi sice ujel rychlík do Brna, ale přece jenom vykutil tlustý svazek podle kreslířových slov ‚pitominek z Akademie‘ – sérii obrázků o jakémsi zuřivém myslivci se zježenými vousisky a jakési prohnané lišce.“ (Hrabák, 1982, s. 83–84).

Těsnohlídek z této práce nebyl příliš nadšen a úkol napsat verše k obrázkovému příběhu pak pojal jako důkladné vyprávění o chytré lišce, která proháněla myslivce. Impulzem pro jeho práci bylo náhodné setkání ve vlaku s železničním úředníkem, kterému kresby ukázal, a ty jej pobavily a rozesmály tak, že Těsnohlídek slíbil, že kresby opatří příběhy.

5.3 Rudolf Těsnohlídek a Vánoční strom republiky

Rudolf Těsnohlídek je považován za zakladatele tradice Vánočních stromů republiky, která je každoročně provázena sbírkou pro charitativní účely. První slavnostní rozsvícení vánočního stromu proběhlo 13. prosince 1924 na náměstí Svobody v Brně a tato tradice byla postupně rozšířena i do ostatních měst.

Počátečním impulzem k těmto dobročinným aktivitám bylo nalezení opuštěného dítěte nedaleko Bílovic nad Svitavou, kde se 22. prosince 1919 procházel Těsnohlídek společně s přáteli, s malířem Františkem Koudelkou a úředníkem Josefem Tesařem. Odložené dítě, holčičku, která byla později pojmenována Liduška, vzali a odnesli do vesnice a tím jí zachránili život.

„Našli jsme ji loni v předvečer Štědrého dne pod osamělým smrskem v bilovských lesích. Šli jsme hledat vánoční stromek, maličkou drobnou jedličku pro dvě velké stárnoucí děti, jichž duše nestárnou svou láskou. ...a tu zanesl k nám vítr slabý sten. Bylo to jak přelud, a poněvadž člověk má duši otupělou, vyšlapanou jako ty jeho cesty, byl by šel dále, kdyby sten nebyl se ozval znovu. Byl to dojemný nářek, bezbranný, umdlévající, loučení se světem.“ (Těsnohlídek in Hrabák, 1982, s. 155–156).

Těsnohlídek, otřesen touto událostí, uvažoval o možné pomoci pro opuštěné děti a sirotky. Již v průběhu organizace první sbírky neměl Těsnohlídek pochybnosti o jejím využití. Věděl, že vybrané peníze a další prostředky získané touto sbírkou, budou použity na stavbu domova pro děti. Těsnohlídek se tradicí vánočních stromů inspiroval v dánské Kodani, osvětlený strom na hlavním náměstí nesl motto „Všichni všem“. Proto dětský domov, který byl postavený z dobročinných výnosů, nesl jméno podle dcery českého krále Přemysla Otakara I., princezny Markéty, laskavé a oblíbené dánské královny Dagmar, kterou se stala sňatkem s dánským králem Valdemarem II. Královna Dagmar zasvětila svůj život péči o chudé, bezmocné a opuštěné. (www.wikipedia.org/wiki/Dagmar).

Základní kámen Dětského domova Dagmar byl poležen roku 1928 na Den matek. 28. října ve stejném roce byl domov pro opuštěné děti slavnostně otevřen. Těsnohlídek se otevření dětského domova nedočkal, protože svůj život ukončil po několikaletém boji s těžkou depresí. Na jeho památku chodí děti z domova pravidelně pečovat o jeho pomník na brněnském hřbitově a v zahradě domova byl zasazen „Těsnohlídkův“ smrk. Dětský domov Dagmar, který je útočištěm pro opuštěné děti i v současnosti, byl první vlaštovkou, která

ukázala cestu ostatním. V roce 2014 zde byla provedena rozsáhlá rekonstrukce a v současnosti zde žije 25 dětí od tří do jednadvaceti let. (www.dddagmar.cz).

13. prosince 2014 uplynulo 90 let od rozsvícení prvního Vánočního stromu republiky na náměstí Svobody v Brně. Této události se zúčastnil i velvyslanec Dánského království v České republice Christian Hoppe a primátor statutárního města Brna Petr Vokřál. Zároveň byl při této příležitosti pokřtěn almanach *Republika a její strom 1924–2014* (Kováč, Kraflová, 2014), vydaný Turistický informačním centrem města Brna jako vzpomínka na toto výročí. (www.ticbrno.cz).

5.4 Rudolf Těsnohlídka v kontextu sociální pedagogiky

Přes tragičnost, která provázela Těsnohlídku v podstatě po celý jeho život, zanechal pro budoucí generace nesmazatelný odkaz. Vedle své literární tvorby, která se dochovala, má pro sociální pedagogiku význam především jeho počin, charitativní sbírka, která byla využita na stavbu dětského domova. Sběrka se uskutečnila při rozsvícení Vánočního stromu republiky a z této události se stala tradice, která pomáhá opuštěným a potřebným dětem dodnes.

„... dal se cele do služeb národa, bil se s poněmčeným Brnem, organizoval sokolství, vychovával, vedl, pomáhal, zachraňoval, sloužil ...“ (Bass, 1971, s. 110).

Při hledání kontextu se sociální pedagogikou je třeba zmínit i jeho práci v oblasti propagace hnutí Sokol, která byla zakomponována do jeho děl *Zlaté dni* (1926), pohádky o všesokolském sletu, a do veršů *Rolnička*, které rovněž vyzdvihují hodnoty a mravní čistotu sokolství. Sokol pro něj nebyl příležitostí předvést své vlastenecké cítění, ale přímá práce se členy jedné z nejmenších jednot. Těsnohlídka pořádal v Bílovicích pro mládež různé vycházky a besedy, a to hlavně v období války, kdy byla škola uzavřena a i většina spolků, vyjma Sokola, přerušila svoji činnost.

Těsnohlídkovo úmrtí bylo v Lidových novinách oznámeno slovy:

„Dvacet let pracoval s námi věrně na Lidových novinách. Veršem i prosou zapsal se v dějiny českého písemnictví. Hořel pro Sokolstvo a jeho sokol zaletěl k jihoslovanským junákům, aby viděl zblízka boj za svobodu Slovanstva. Nejvíce hořel pro děti. Jim

vypravoval své pohádky, jim rozžehl vánoční strom, který pro ty nejchudší přivezl z milované dánské země. Hořel, svítil, zemřel, ale nezhasl.“ (Hrabák, 1982, příloha č. 36).

6 JAN ZAHRADNÍČEK

Jan Zahradníček se narodil 17. ledna 1905 jako dvanácté ze sedmnácti dětí v Mastníku na Vysočině. Dospělosti se z této početné rodiny dožilo pouze sedm dětí. Jeho dětství nebylo nijak idylické, potýkal se s mnoha problémy, které pramenily převážně z jeho zdravotního stavu. Jako malý chlapec utrpěl vážný úraz, jehož následky ho pak provázely po celý život. Spadl pravděpodobně z půdy, přičemž se mu zborstil trup a na zádech i na prosou se mu vytvořily vypoukliny. Mohl být pravděpodobně vysoký stejně jako jeho bratři, ale měl pouze dlouhé nohy a ruce a to v nepoměru k trupu a jeho hlava pak působila velkým a hranatým dojmem. Svým zjevem budil pozornost cizích lidí.

Ve Starči u Třebíče chodil Jan Zahradníček do obecné školy a na přání rodičů se začal učit krejčovskému řemeslu. Nebyl zde spokojen a také rodiče, rozpoznavše jeho intelektové schopnosti, zajistili mu doučování z latiny, aby mohl přejít na studium reálného gymnázia v Třebíči. (Rotrekl, 1991, s. 148).

V tomto prostředí nijak nepociťoval svou fyzickou odlišnost, byl uznávaným členem kolektivu, dokonce se účastnil různých sportů a aktivit pořádaných školou. Také se spolupodílel na vydávání zpravodaje literárního kroužku a napsal v této době svou první báseň. Velký zájem o biologii u něj probudil oblíbený profesor Růžička a Zahradníček s vědeckým nadšením sbíral byliny, které uspořádal v rozsáhlý herbář. Prodej tohoto herbáře mu později vynesl potřebné peníze, pro možnost studií v Praze na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. Zde začal studovat v roce 1926 a kromě literatury měl mezi zapsanými předměty například filozofii, estetiku, germanistiku, lingvistiku a další.

Zatímco za studií na gymnáziu byl Zahradníček respektovaným a uznávaným studentem a to jak u profesorů pro své nadání, tak i u spolužáků pro svou ochotu je doučovat, studium na filozofické fakultě mu přízeň ani obdiv okolí nepřineslo.

„V Praze se octl mezi neznámými lidmi, kteří opovržlivě nebo netečně okukovali mrzáka – a nebo se v lepším případě – rychle a významně odvraceli pohled. Takové jednání bolelo a deptalo. Zvláště od žen bylo víc než pokořující; mladý muž, překročivše svých dvacet let, jevil se zcela přirozeně v tomto směru zvláště citlivý, on, venkovan, pro svou povahu a zkušenosti napořád přijímaný družně a přátelsky, když sám, přes všechn sklon k sarkastickým šlehům, se choval dobromyslně, plný dobré lidské vůle.“ (Fučík, 1992, s. 238).

Nepřátelské chování, kterému byl vystaven, jej vedlo k pocitu méněcennosti a Zahradníček začal hledat útěchu v alkoholu. Vedl bouřlivý život a kvůli hlasitému večírku se dokonce dostal do problémů se správou kolejí, kde byl ubytován. (Zejska, 2004, s. 15).

Studium filozofické fakulty nezakončil státní zkouškou, pochopil, že nemůže vykonávat profesi středoškolského profesora pro svou tělesnou vadu. Začal se proto věnovat studiu knihovnictví, které ukončil v roce 1931 vyšší zkouškou. Toto studium probíhalo také na Filozofické fakultě Karlovy univerzity.

Významnou osobou v životě Jana Zahradníčka byl básník František Halas. Vzniklo mezi nimi přátelství, jakých nebývá mnoho. Přestože jejich povahy a temperament byly značně rozdílné, vídali se každý den a lze říci, že potvrzovali pravidlo o přitahujících se protikladech. Byli ideově rozdílní a protisměrní, ale lidsky se měli rádi a nakonec našli i společné bydlení na Žižkově.

„Halas měl nad svou postelí kovový reliéf Lenina, Zahradníček obrázek Panny Marie. Pokud byli oba kumštýři doma, oba portréty byly tam, kde měly být. Ale jakmile jeden odešel, musil očekávat, že druhý mu jeho idol sundá a někam pohodí. Odnášel to víc Franta, protože chodil pravidelně do práce a za časté z ní zbloudil až pozdě do noci.“ (Fučík, 1992, s. 242).

Probíhá druhá světová válka a Zahradníček se aktivně podílí na odboji proti nacistické moci. Ukrývá manželku Ludvíka Svobody, který mu v roce 1948 předal za tuto pomoc oficiální poděkování a uznání.

Nové období a změna v básnickově životě začínají v Uhřínově, kde se také setkává se svojí budoucí ženou Marií. Tomuto svazku nebyla z důvodu Zahradníčkovy finanční situace i kvůli jeho zdravotnímu stavu rodina Marie příliš nakloněna. Překážkou bylo i Mariino zaměstnání v Uherském Hradišti. Marie tudíž pobývala v Uhřínově jen o prázdninách a svátcích a jejich shledávání proto nebylo příliš časté. Jejich silný vztah tyto překážky překonal a v roce 1945 vstoupili do manželství. Poté se odstěhovali do Brna a jejich krátké štěstí bylo završeno narozením tří dětí, které byly pokřtěny přítelem Jakubem Demlem. (Fučík, 1992, s. 254).

6.1 Jan Zahradníček básník, novinář a spisovatel

Svoji literární kariéru začal už za dob gymnaziálních studií, kdy mu ve Studentském časopise vyšly dvě básně, *Slabému srdci* a *Píseň žebráka*. Již tyto první básně natolik upoutaly pozornost Otokara Březiny, že Zahradníčka pozval k sobě na návštěvu. K jejich setkání však pro Zahradníčkovu ostýchavost došlo až v létě 1925. Březina se pro něj pak stal literárním vzorem. Problém přílišné plachosti provázel Zahradníčka i nadále.

Na počátku roku 1927 mu vycházejí další básně v revui Sever a Východ pod názvem *Jed a Západ*. Dále publikuje v revui Tvar a začíná se scházet ve vinohradské kavárně s umělci a spisovateli, kteří jsou spoluvůrci tohoto periodika. Patří mezi ně Jaroslav Seifert, František Halas, Vladimír Holan, Josef Palivec, Josef Hora. Pro Zahradníčka je toto tvůrčí prostředí, které se nijak politicky či ideologicky nevyhraňuje, příjemné a inspirující. (Rotrekl, 1991, s. 148–150).

V roce 1930 vydává svůj literární debut *Pokušení smrti*, ale k této prvotině se Zahradníček později nehlásil a nedovolil ani její další vydání, přestože se zde najdou i neobyčejně krásné verše a obrazy.

Následuje dílo *Návrat*, které představuje vývojově přechod poetiky i vnitřního postoje básníka. Trvá ještě ohlížení zpátky, ale již zde probleskuje příslib naděje.

Vlastní zrození Zahradníčka jako osobitého a nezaměnitelného básníka představují *Jeřáby* (1933), sbírka je psaná ve znamení vítězství nad alkoholem, zdravotním handicapem, tedy nad minulostí. Namísto neurčité krajiny smutku přichází návrat k domovu, návrat na Vysočinu. Rány a ztráty již nevnímá jako křivdu, ale jako privilegium, přijímá chudobu v křesťanském smyslu. U Zahradníčka dochází k upevnění duchovního postoje i slovního vyjádření.

„Často se v nich opakuje slovo pták, symbol odlétání, ale také vzletání, vznášení se vzhůru, a vítr, výraz neuchopitelnosti, ale i svobody, nezadržitelnosti. ... Nádherný Žalm je už nadobro zbaven sebelítosti a znamená plné přijetí Bohem nabízeného údělu, františkánská chudoba se završuje vyznáním lásky k odstrčeným a ošklivým.“ (Slavík, 1996, s. 199).

Tvorbu Jana Zahradníčka můžeme označit jako katolickou, jelikož jeho věrné katolictví se prolíná celým jeho dílem.

V roce 1940 se stal šéfredaktorem revui Akord, kde byl již dříve pravidelným příspěvatelem. Akord bylo měsíční periodikum, které kladlo důraz na křesťanské hodnoty

a ideály. Zahradníček společně s okruhem autorů, kteří do revue přispívali, otevřeně vystupovali proti politickým a společenským trendům doby. Do obsahu byly zařazovány i překlady anglické, italské, polské a jiné poezie. Do listu přispíval mezi jinými i Jakub Deml. V roce 1944 byla činnost revue pozastavena. V roce 1945 získal práci redaktora v nakladatelství Brněnské tiskárny.

Zahradníček se mezi jinými věnoval i překladatelské činnosti a k jeho největšímu počínu v této oblasti patří pravděpodobně překlad *Božské komedie*, který dokončil po převratu 1948.

6.2 Jan Zahradníček vězeň

Již po osvobození propukla v českých zemích kampaň proti katolickým spisovatelům. Kampaň zastrášování, umlčování a osočování se zaměřuje na spisovatele a básníky z okruhu Jakuba Demla.

14. červen roku 1951 byl pro Jana Zahradníčka i jeho rodinu osudným. Byl zatčen ve svém bytě na Černopolní ulici v Brně a poté odsouzen za velezradu na dlouhých třináct let těžkého žaláře. Katolická inteligence je vykreslena jako kolaborantská skupina vyvrhelů národa, kteří měli v našem státě největší zájem o ztrátu samostatnosti a svobody a spolu s Němci chystali 15. března 1939. V červenci 1952 byl Zahradníček společně s dalšími obviněnými postaven před brněnský Státní soud. Všichni obvinění byli zahrnuti do dvou zločineckých kategorií: vyzvědačství a velezrada. (Zejda, 2004, s. 131).

Stejně jako ostatní účastníci procesu přiznal vše, co mu bylo nadiktováno a předloženo k podpisu. Pro Zahradníčka bylo zásadní pouze mravní hodnocení. Mezi umělci a básníky rozeznával boháče a proletáře, což nemělo s politickým dělením nic společného. Jedni byli pro něho měšťáky, kteří plýtvají penězi, a druzí, mezi které řadil své chudé kamarády jako například Seiferta, Halase, Hrubína nebo Horu, žili skromně, z úřednických platů a ze své literární činnosti. Zahradníčkovo opovrhování měšťáckým způsobem života vypovídalo zároveň o tom, co on sám považoval za nejdůstojnější smysl lidské existence.

I přes intervenci Vítězslava Nezvala u ministra vnitra nebyl Zahradníček propuštěn a zařadil se tak mezi oběti tehdejší politické moci. Ve vězení pak strávil prakticky celý zbytek svého života. Díky přimluvě Jaroslava Seiferta u prezidenta Antonína Zápotockého

mu byl trest pravděpodobně o čtyři roky zkrácen a v květnu 1960 byl Jan Zahradníček propuštěn. (Fučík, 1992, s. 244).

„Obviněný Jan Zahradníček pochází z kulacké rodiny a po absolvování filozofické fakulty se stal básníkem, který vybroušenou formou propagoval ty nejreakčnější názory vatikánské. Obviněnému Janu Zahradníčkovi byl trnem v oku socialismus, pokrok, on ve svých názorech byl věrným přísluhovačem Vatikánu, obdivoval se feudalismu a nenáviděl dělnickou třídu. Jestliže jeho básnické sbírky měly tento charakter již před válku, jeho práce poválečné, jako La Saletta, nesou již výslovně a zřejmě protisocialistický a protipokrokový charakter. (citace z rozsudku in Rotrekl, 1991, s. 154–155).

Zahradníček byl zpočátku vězněn v Brně, ve Znojmě, pak opět v Brně na Cejlu, v Praze v Bartolomějské ulici, na Pankráci, na Mírově a nakonec v Leopoldově.

V roce 1956, kdy je vězněn na Mírově, dostává zprávu, že jeho manželka i děti umírají na otravu houbami v třebíčské nemocnici. Manželku a syna Jana se nakonec podařilo zachránit, dvě dcery Zdislava a Klára však zemřely. Zahradníčkovi je povoleno zúčastnit se pohřbu, ač se tato výjimka politickým trestancům zásadně neuděluje.

Duchovní hodnoty nadřazuje Jan Zahradníček nad hodnoty politické, a tudíž jakákoliv jeho snaha o narušení míru odporuje jeho přesvědčení. Jeho hlavním motivem byla láska k vlasti a snaha o mravní obrodu národa. Zahradníček byl typickou obětí komunistického režimu, který takto ukazoval uvědomělost, spravedlivost a své morální kvality.

6.3 Jan Zahradníček v kontextu sociální pedagogiky

Pro Jana Zahradníčka neměl hmotný majetek cenu, přesahoval-li jakkoliv skromné potřeby jedince. Pravý život mohl podle něj být naplněn jen v naprosté chudobě ve prospěch duchovně a existenciálně užitečnějších hodnot. Složil dobrovolný slib chudoby ať už druhým, nebo jen sám sobě, dobrovolný slib, že chce žít jako chudý a prostý občan. Jakmile vydělal nějaké peníze, vždy našel někoho potřebnějšího, kterého obdaroval a pomohl mu tak v těžké životní situaci. Podporoval také mladé, literárně nadané žáky a to založením nadačního fondu ze svého honoráře. Podporu směřoval převážně žákům třebíčského gymnázia.

Přes veškerá příkoří a útrapy, kterými musel v životě projít, nechoval k lidem zášť, což byl triumf jeho lidskosti. Nesmířil se však se zlem a zůstal věrný svým ideálům do posledních dnů.

„Děkuji ti za tvůj vztah k nám, věrný, statečný, jemný a trpělivý; za chvíle slova a za chvíle mlčení; za radost skrze Tebe a za společenství ve smutku; za víru a naději, neustále živenou i do příštích dnů.“ (Fučík, 1992, s. 257).

Zahradníček doufal, že po hrůzách, které lidstvo prožilo za druhé světové války, dojde k morální obrodě a lidé se navrátí k tradičním hodnotám. Ve svých dílech se nebál vystoupit proti materialismu, prázdnotě a falši.

„Podává pravý obraz skutečnosti individuální i obecné, jsa k tomu jakoby předurčen svým pocitem odpovědnosti za společenství celé a svým prožitkem společenství ...“ (Rotrekl, 1991, s. 161).

Jakub Deml píše o příteli Janu Zahradníčkovi, jako o největším českém katolickém básníkovi, jako o velkém šlechtici ducha, rytířském a pravdomluvném muži. (Žáček, 1997, s. 117).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 CÍLE VÝZKUMU, METODY, STANOVENÍ HYPOTÉZ

Cílem tohoto výzkumu je zjistit, zda je Jakub Deml známou osobností soudobého veřejného života, nebo zda mají dnes lidé alespoň nějaké povědomí o jeho existenci. K naplnění cíle jsme stanovili tři hypotézy, k jejichž verifikaci či falzifikaci jsme vytvořili otázky v dotazníkovém šetření.

Stanovené hypotézy:

H1 Více než 80% dotázaných nezná osobnost Jakuba Demla.

H2 V lokalitě rodiště Jakuba Demla jej zná více než 60% dotázaných.

H3 Méně než 20% dotázaných, kteří mají povědomí o osobnosti Jakuba Demla, zná i některé z jeho děl.

Otázky stanovené k první hypotéze:

1. Slyšel jste někdy o Jakubu Demlovi?
2. Setkali jste se někdy se jménem Deml v souvislosti s pojmenováním ulice, veřejné budovy, školy?

Otázky stanovené ke druhé hypotéze:

1. Máte nějaký vztah k obci Tasov nebo městu Třebíč (a jejich okolí)?

Otázky stanovené ke třetí hypotéze:

1. Znáte nějaké dílo spisovatele Jakuba Demla?
2. Znáte český film Zapomenuté světlo?
3. Víte, že film Zapomenuté světlo je volně inspirován stejnojmennou autobiografickou knihou Jakuba Demla?

V praktické části realizujeme kvantitativní dotazníkové šetření, kde jsou použity především uzavřené otázky, u kterých jsou škály odpovědí předem definované. Pouze jedna otázka, kdy se ptáme na známost konkrétních děl Jakuba Demla, byla formována jako otevřená.

Metodu dotazníku řadíme mezi základní techniky, které se využívají v sociologickém výzkumu.

7.1 Výběr respondentů a organizace výzkumu

Skladba respondentů bude náhodná a nebudou tedy tvořit reprezentativní vzorek společnosti.

Pro ověření platnosti hypotézy číslo tři jsme prostřednictvím emailu oslovili instituce a organizace, které se nachází v lokalitě Třebíč, Tasov a jejich okolí, tedy rodiště, bydliště a působiště Jakuba Demla. O spolupráci jsme požádali například obecní úřady, školy, fary, hasičské sbory a sokolské organizace, které na svých webových stránkách uvádějí emailovou adresu.

Abychom oslovili co největší počet lidí, byl dotazník vyplňován a zpracováván pouze elektronickou formou a šířen prostřednictvím sociálních sítí (Google+, Facebook) a emailů.

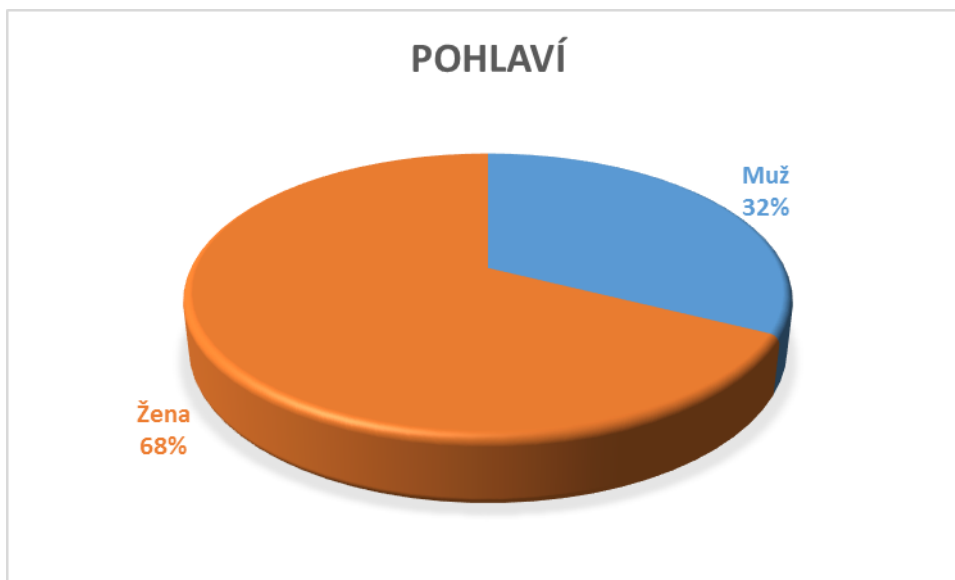
Dotazníkové šetření bylo provedeno naprosto anonymně a odpovídalo v něm sto padesát jedna respondentů. Dotazník byl naprogramován v aplikaci Google forms, která ho umožňovala přizpůsobovat podle našich potřeb. Využili jsme zde převážně možnost determinovat posloupnost otázek, a to na základě odpovědi respondenta. Tímto krokem jsme výrazně zkrátily čas potřebný pro vyplnění dotazníku a zároveň jsme tak eliminovali protichůdné odpovědi. Tato aplikace přispěla k významné úspoře času, zvláště při vyhodnocení výstupních dat a jejich analýze. V neposlední řadě je třeba zmínit ekologický aspekt elektronického dotazníku oproti tištěným formám.

Samotný výzkum jsme realizovali v průběhu ledna a února 2015.

7.2 Vlastní výzkum

Otázka č. 1: „Pohlaví.“

Z celkového počtu 151 respondentů se tohoto dotazníkového šetření zúčastnilo 49 (32%) mužů a 102 (68%) žen.

Graf 1: Pohlaví

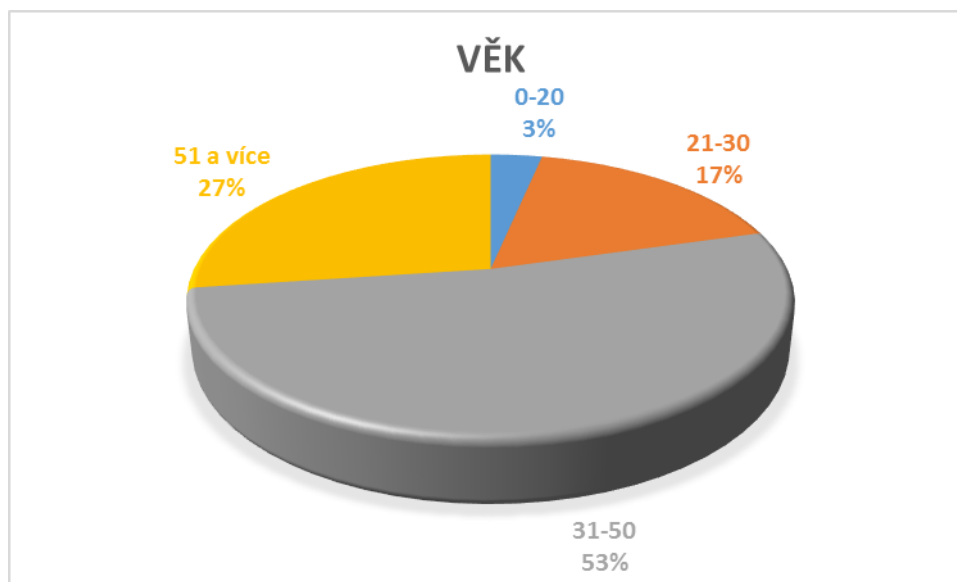
Tabulka 1: Pohlaví

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Muži	49	32
Ženy	102	68
Celkem	151	100

Otázka č. 2: „Věk.“

Co do počtu byla nejvýznamnější skupina respondentů ve věkové kategorii 31-50 let (53%), minoritně byli zastoupeni respondenti ve věkové kategorii do 20 let (3%). Dále byli zastoupeni lidé nad 51 let (27%) a respondenti ve věku 21-30 let (17%).

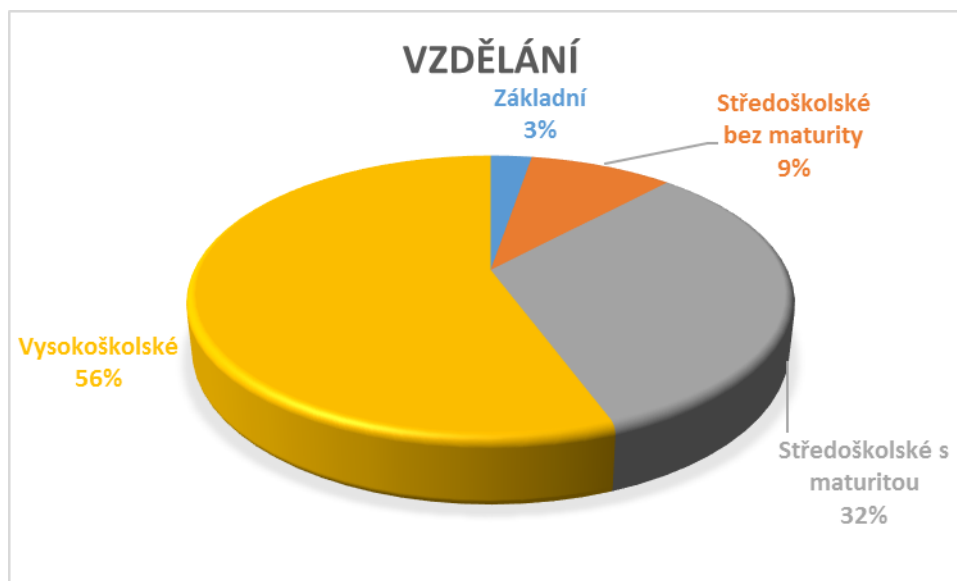
Graf 2: Věk

Tabulka 2: Věk

Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
0–20	5	3
21–30	26	17
31–50	79	53
51 a více	41	27
Celkem	151	100

Otázka č. 3: „Vzdělání.“

Vysokoškolské vzdělání uvedlo 84 (56%) z dotazovaných. Nejmenší zastoupení v tomto výzkumu měli respondenti se základním vzděláním, a to 4 (3%). Středoškolské vzdělání s maturitou uvedlo celkem 49 (32%) dotazovaných a středoškolské vzdělání bez maturity pak 14 (9%).

Graf 3: Vzdělání

Tabulka 3: Vzdělání

Vzdělání	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Základní	4	3
Středoškolské bez maturity	14	9
Středoškolské s maturitou	49	32
Vysokoškolské	84	56
Celkem	151	100

Otázka č. 4: „Máte nějaký vztah k obci Tasov nebo městu Třebíč (a jejich okolí)?“

Většina respondentů (66%) uvedla, že nemá k této lokalitě žádný vztah. 6 (4%) dotazovaných v této lokalitě pracuje, nebo zde pracovali někdy v minulosti. Možnost „Jiné“ si zvolilo 20 (13%) dotazovaných. Úzký vztah k této lokalitě uvedlo 26 (17%) osob, pro 15 (10%) z nich byla tato lokalita rodištěm a pro 11 (7%) bydlištěm.

Graf 4: Vztah k Tasovu

Tabulka 4: Vztah k Tasovu

Vztah k Tasovu a Třebíči	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Rodiště	15	10
Bydliště	11	7
Pracoviště	6	4
Jiné	20	13
Žádný vztah k lokalitě	99	66
Celkem	151	100

Otázka č. 5: „Slyšel/a jste někdy o Jakubu Demlovi?“

82 (54%) dotazovaných nikdy neslyšelo o osobnosti Jakuba Demla. O jeho existenci má povědomí nebo ho zná 69 (46%) respondentů. Při záporné odpovědi byl dotazovaný automaticky přesměrován na otázku číslo 8, protože v takovém případě otázky 6 a 7 nejsou relevantní.

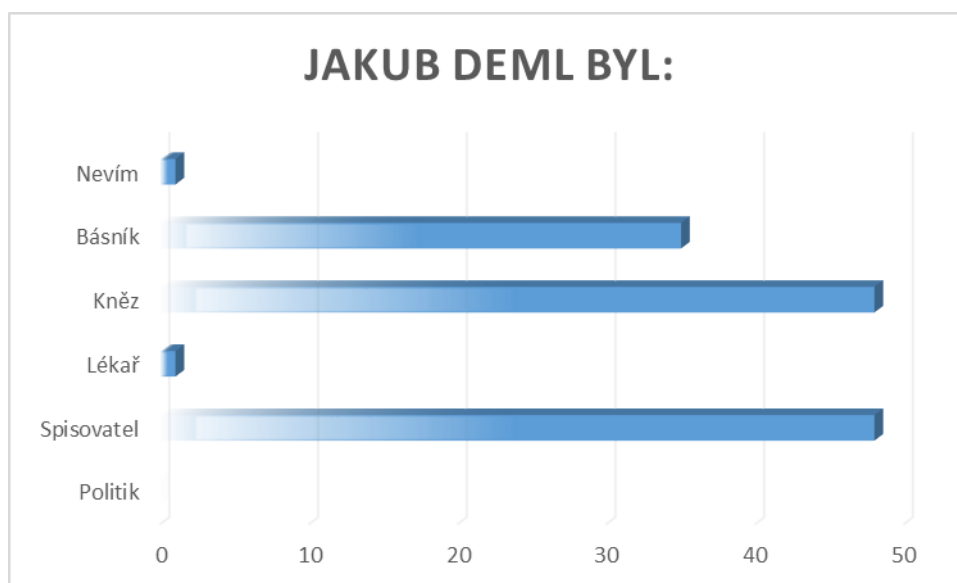
Graf 5: Povědomí o Demlovi

Tabulka 5: Povědomí o Demlovi

Povědomí o Demlovi	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	69	46
Ne	82	54
Celkem	151	100

Otázka č. 6: „Jakub Deml byl:“

V této otázce jsme respondentům nabídli 6 možností odpovědi, kdy mohli zvolit jednu i více variant. Nejčastěji dotazovaní uváděli, že Jakub Deml byl spisovatel a kněz (shodně 32%). Nikdo nevedl, že Jakub Deml byl politik a pouze 1% uvedlo profesi lékaře, 1% z dotazovaných nevědělo. Jako básníka označilo Jakuba Demla 23% respondentů.

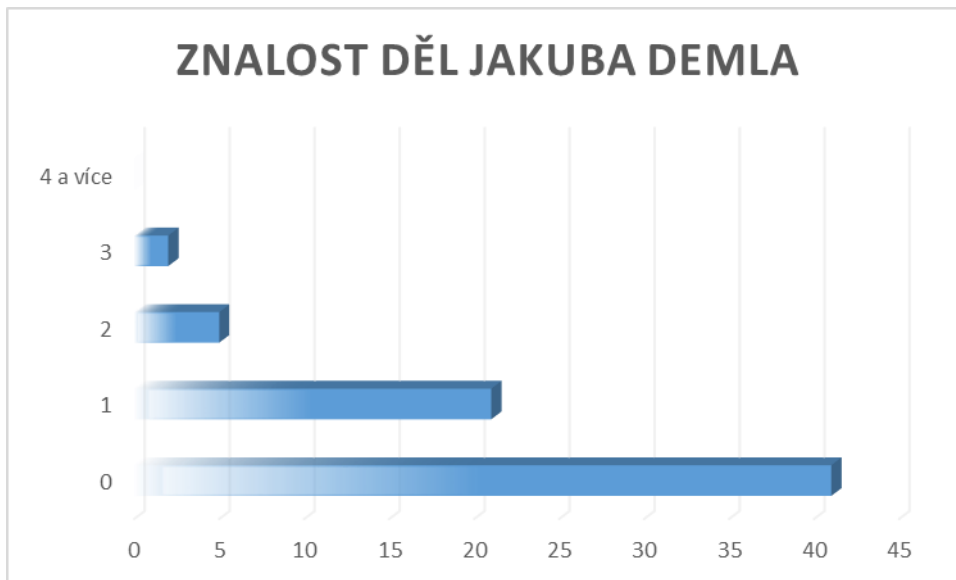
Graf 6: Profese

Tabulka 6: Profese

Profese Jakuba Demla	Absolutní četnost
Nevím	1
Básník	35
Kněz	48
Lékař	1
Spisovatel	48
Politik	0

Otázka č. 7: „Znáte nějaké dílo spisovatele Jakuba Demla?“

V této otevřené otázce odpovědělo celkem 14 (20%) respondentů, z toho 7 (10%) uvedlo dokonce více než jedno Demlovo dílo. 55 (80%) dotazovaných nezná žádné dílo tohoto spisovatele. Nejčastěji bylo uvedeno *Zapomenuté světlo* (6), *Tanec smrti* a *Hrad smrti* (shodně po 3).

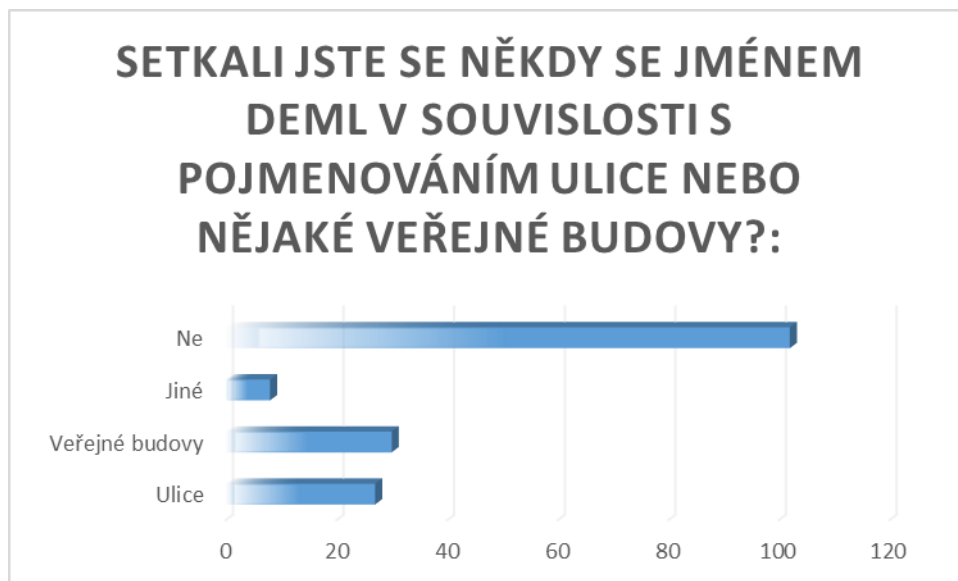
Graf 7: Dílo

Tabulka 7: Dílo

Znalost děl Jakuba Demla	Absolutní četnost
Nezná žádné dílo	41
1 dílo	21
2 díla	5
3 díla	2
4 a více děl	0

Otázka č. 8: „Setkali jste se někdy se jménem Deml v souvislosti s pojmenováním ulice, veřejné budovy, jiné“:

V této otázce mohli respondenti vybírat ze 4 možností, mohli uvést jednu i více variant. 102 (68%) se neseťkalo se jménem Deml v žádné z nabízených možností. 30 (20%) osob ví, že podle Jakuba Demla byla pojmenována nějaká veřejná budova. 27 (18%) zná Demlovu ulici a 8 (5%) dotázaných vybralo možnost „jiné“.

Graf 8.: Pojmenováno po Demlovi

Tabulka 8: Pojmenováno po Demlovi

Pojmenování ulice, veřejné budovy	Absolutní četnost
Ulice	27
Veřejné budovy	30
Jiné	8
Ne	102

Otázka č. 9: „Znáte český film Zapomenuté světlo (režie Vladimír Michálek, hlavní role Bolek Polívka, Veronika Žilková)?“

Film Zapomenuté světlo vidělo, nebo o něm alespoň slyšelo 110 (73%) respondentů, tedy 41 (27%) dotazovaných tento film nezná. Odpověděl-li respondent na tuto otázku negativně, byl dotazník automaticky ukončen.

Graf 9: Zapomenuté světlo

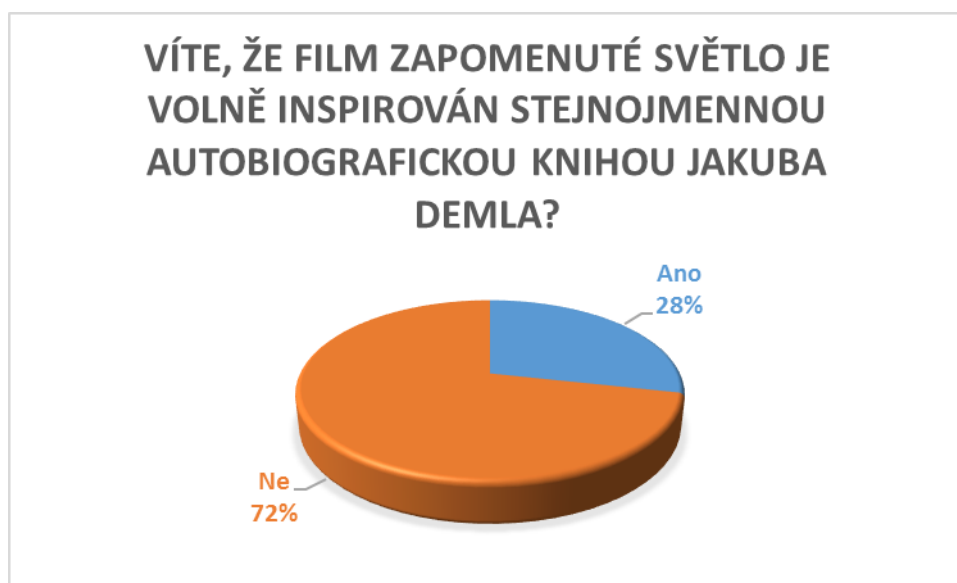
Tabulka 9: Zapomenuté světlo

Film Zapomenuté světlo	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	110	73
Ne	41	27
Celkem	151	100

Otázka č. 10: „Víte, že film Zapomenuté světlo je volně inspirován stejnojmennou autobiografickou knihou Jakuba Demla?“

Ze 110 (73%) respondentů, kteří uvedli, že film Zapomenuté světlo znají, jich 78 (71%) neví o souvislosti tohoto filmu s Jakubem Demlem. Naproti tomu 32 (29%) osob uvedlo, že jsou si této souvislosti vědomi.

Graf 10: Film na motivy Demlova díla

Tabulka 10: Film na motivy Demlova díla

Film podle Jakuba Demla	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	31	21
Ne	78	52
Celkem	109	73

7.3 Interpretace výsledků

Dotazníkového šetření, které probíhalo v lednu a únoru 2015, se zúčastnilo celkem 151 respondentů. Výsledky šetření, které jsou vyjádřeny v procentech, byly zaokrouhleny na celá čísla.

Z prvních tří otázek, které směřovaly k identifikaci respondentů, vyplynulo, že z celkového počtu zúčastněných bylo 102 žen a 49 mužů. Nejvíce zastoupeni byli respondenti ve věku 31–50 let, a to 79 účastníky. Nejmenší účast jsme zaznamenali v kategorii do 20 let, kde se výzkumu zúčastnili pouze tři respondenti.

Nadpoloviční většina dotazovaných uvedla vysokoškolské vzdělání a výzkumu se zúčastnily pouze 3 osoby se vzděláním základním.

Na otázku číslo 4, zda má respondent nějaký vztah k rodišti či působišti Jakuba Demla, odpovědělo 99 dotazovaných (66%) záporně, z čehož vyplynulo, že 52 dotázaných, tedy celých 34%, má k dané lokalitě vazbu.

V otázce číslo 5 jsme zjišťovali, zda respondenti znají osobnost Jakuba Demla. 82 dotázaných, tedy 54%, odpovědělo, že nikdy o této osobnosti neslyšeli. O jeho existenci vědělo 69 účastníků výzkumu, což je 46% všech dotázaných.

V otázce číslo 6 se ptáme na povolání Jakuba Demla. Respondenti zde mohli vybírat jednu nebo více z nabízených variant. Nejčastější odpovědí bylo, že Jakub Deml byl spisovatel a kněz, a to ve 32%. Na tuto otázku odpovídali pouze respondenti, kteří v předcházející otázce uvedli, že znají Jakuba Demla, tudíž nikdo ve své odpovědi neurčil povolání politik. Pouze 1% dotázaných uvedlo profesi lékaře a 1% z dotazovaných vybralo odpověď „nevím“. Překvapujícím faktem bylo, že celých 29% respondentů prokázalo znalost osobnosti Jakuba Demla, a to uvedením profese kněze, spisovatele i básníka. Jako básníka jej označilo 23% dotázaných.

Znalost osobnosti jsme testovali i otázkou číslo 7, kterou jsme se ptali na Demlovo dílo. Tato otázka byla formulována jako otevřená a bylo zjištěno, že 20% dotázaných zná alespoň jedno dílo tohoto autora a 10% uvedlo děl více. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že 80% respondentů, kteří znají osobnost Jakuba Demla, nezná žádné z jeho děl.

V otázce číslo 8 se respondentů ptáme, zda vědí o pojmenování ulice či nějaké veřejné budovy podle Jakuba Demla. Ve výběru odpovědí lze uvést také variantu „jiné“ a „nevím“. 68% dotázaných se s tímto jménem nesetkalo v žádné z uváděných možností. 20% osob

zná Demlovo knihkupectví a 18% respondentů ví o existenci Demlovy ulice. Možnost „jiné“ vybralo pouhých 5% zúčastněných.

Na otázku číslo 9 odpovídali opět všichni respondenti a ze 151 účastníků výzkumu zná film *Zapomenuté světlo* celých 73%. Na základě výše uvedených výsledků nebylo překvapením, že v otázce číslo 10 prokázali znalost díla Jakuba Demla, tedy volnou inspiraci filmu autobiografickou knihou *Zapomenuté světlo* ve 29%.

7.4 Shrnutí výsledků

H1 Více než 80% dotázaných nezná osobnost Jakuba Demla.

Na základě získaných odpovědí bylo zjištěno, že 54% dotázaných nezná Jakuba Demla.

Hypotéza H1 se nepotvrdila.

Hypotéza H1 se nepotvrdila z důvodu vysokého počtu respondentů se vztahem k lokalitě působiště Jakuba Demla. Pokud bychom tyto vyřadily z šetření, potvrdil by se náš předpoklad, že veřejnost ve více jak 80% nezná Jakuba Demla.

H2 V lokalitě rodiště Jakuba Demla jej zná více než 60% dotázaných.

V otázce číslo 4 potvrdilo 52 respondentů vztah k lokalitě rodiště Jakuba Demla, z nich pak 45 (86%) Jakuba Demla zná.

Hypotéza H2 se potvrdila.

Hypotéza H2 potvrdila, že více jak 60% dotázaných s vazbou na působiště Jakuba Demla jej zná. Překvapením pro nás pak bylo zjištění, že znalost prokázalo 86% dotázaných.

H3 Méně než 20% dotázaných, kteří mají povědomí o osobnosti Jakuba Demla, zná i některé z jeho děl.

V otázce číslo 7 prokázalo znalost některého z děl Jakuba Demla celkem 28 dotázaných (41%).

Hypotéza H3 se nepotvrdila.

Překvapením byl i výsledek hypotézy H3, kdy 41% dotázaných prokázalo znalost názvů díla Jakuba Demla.

ZÁVĚR

V teoretické části této diplomové práce jsme nejprve stručně pojednali o historii sociální pedagogiky a v úvodních kapitolách jsme se zabývali rovněž vymezením tohoto vědního oboru. Zmínili jsme několik autorů a stručně prezentovali jejich názory na profesi sociálního pedagoga, na důležité vlastnosti jeho osobnosti, preferované v souvislosti s kontaktní prací s klientem, který se často nachází v obtížné životní situaci.

Cílem práce bylo v první řadě nalézt sociálně pedagogický kontext u katolického kněze a spisovatele Jakuba Demla. Na základě prostudovaných materiálů jsme pak přidali osobnosti, které s ním byly propojeny ve svých životních či profesních osudech. V samostatných kapitolách jsme se zabývali Jiřím Mahenem, Rudolfem Těsnohlídkem a Janem Zahradníčkem. U všech těchto osobností jsme našli úzkou souvislost s Brnem a jeho okolím, všichni jsou si rovněž generačně blízcí. Jiří Mahen a Rudolf Těsnohlídek se dokonce narodili ve stejném roce a stejném městě. Další spojitost vidíme v tragičnosti jejich osudů.

Jakub Deml prožil život plný rozporů, obvinění, soudních procesů, bídy. Nemohl tvořit, nemohl vydávat a nemohl kázat. Ve svém díle zobrazuje Deml pro sociálního pedagoga důležitý poznatek, že člověk, ač obklopen davem, může se cítit vnitřně osamocen a odcizen. Deml měl rád děti, rozmlouval se starými a nemocnými lidmi, pozorně naslouchal jejich životním zkušenostem a moudrosti. V určitém období svého života se jako aktivní propagátor Sokola zabýval životním stylem spoluobčanů, pořádal přednášky, psal sokolské čítanky. Výchovně působil svým kladným vztahem k životnímu prostředí, které se snažil i vlastními silami kultivovat. Zajímal se o veřejné dění a v obci Tasov byl také sedm let kronikářem.

Deml vždy stál na straně těch, kterým se druzí vysmívali, a na straně chudých. O jeho vlivu na věřící a síle jeho kněžského charismatu Josef Váchal prohlásil, že v určitých případech by pouhý zvuk Demlova jména dokázal uvést do pohybu ne stovky, ale tisíce věřících. (Mrázová, 2005, s. 8).

Jasnou paralelu se sociální pedagogikou vidíme u další sledované osobnosti, kterou byl Jiří Mahen. Ten se snažil o výchovné působení nejen z prken divadelních a zpoza knihovnického pultu, kdy šlo především o výchovu funkcionální, ale formoval mládež i jako středoškolský profesor a profesor divadelní konzervatoře. Sociální pedagogika klade důraz na důležitost celoživotního vzdělávání a zde vidí i Jiří Mahen přínos veřejných

knihoven, které propaguje. Stejně uvažuje i při výběru repertoáru Národního divadla, který může jako jeho dramaturg ovlivnit, a tím rovněž vzdělávat všechny věkové kategorie.

Mezi sociální pedagogy ho řadí také jeho zájem o volnočasové aktivity, kterým se – jako ostatně všemu ve svém životě – věnoval naplno. Jeho zaujatost zanechávala stopy v každém, kdo byl v jeho blízkosti.

Analogii s profesí sociálního pedagoga jsme našli i u Rudolfa Těsnohlídka. Pro budoucí generace zanechal nesmazatelný odkaz. Pro sociální pedagogiku má význam především jeho altruistický počín, charitativní sbírka, která byla využita na stavbu dětského domova. Sběrka se uskutečnila při rozsvícení Vánočního stromu republiky, z čehož se stala mnohaletá tradice přínosná pro opuštěné děti, nebo děti nacházející se v těžké životní situaci, a tato přetrvává dodnes. Zmínit zde můžeme i Těsnohlídkovu činnost v hnutí Sokol, v rámci níž vedl mládež, pořádal přednášky a snažil se vyplnit jejich čas v těžké válečné době.

Jan Zahradníček složil dobrovolný slib chudoby, hmotný majetek pro něho neměl žádnou hodnotu, jakmile vydělal nějaké peníze, vždy našel potřebnějšího, kterého obdaroval a pomohl mu tak v těžké životní situaci. Již zde je kontext se sociální pedagogikou zřejmý. Zahradníček založil také nadační fond, z něhož byli podporováni literárně nadaní žáci, a to převážně z třebíčského gymnázia. Triumfem jeho lidskosti bylo, že přes veškeré útrapy a nespravedlnost, které ho v životě provázely, nechoval k lidem zášť. Ve svých dílech se nebál vystoupit proti materialismu, prázdnotě a falši, snažil se o morální obrodu národa a návrat k tradičním hodnotám.

V praktické části práce jsme provedli formou dotazníkového šetření empirickou sondu, prostřednictvím níž jsme došli k závěru, že současná veřejnost nezná osobnost Jakuba Demla a o jeho existenci mají povědomí pouze lidé spojení osobní vazbou s jeho rodištěm, či působištěm.

Cíl této diplomové práce, tedy nalezení kontextu sociální pedagogiky u výše uvedených osobností byl splněn. Jejich odkaz, pohnuté životní osudy, tragické události, které je provázely, jsou inspirací a poučením nejen pro každého sociálního pedagoga, ale i pro celý národ.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

[1] Monografie a knihy

1. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.
2. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagogika ve střední Evropě, současný stav a perspektivy*. Brno: IMS, 2009. ISBN 978-80-87182-08-6.
3. BASS, E. *Postavy a siluety*. Praha: Symposium, 1971.
4. BĚLÍK, V. *Tvorba odborné práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. ISBN 978-80-7041-503-0.
5. DVOŘÁK, J. *Dva mezi námi*. Praha: F. Borový, 1940.
6. DVOŘÁK, J. *Čtení o Mahenovi a Těsnohlídkovi*. Praha: Miroslav Stejskal, 1941.
7. FUČÍK, B. *Čtrnáctero zastavení*. Praha: Arkýř a Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-109-2.
8. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
9. GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
10. GOLOMBEK, B. *Kdo je R. Těsnohlídek*. Praha: Orbis, 1946.
11. HRABÁK, J. *Rudolf Těsnohlídek*. Praha: Melantrich, 1982.
12. HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I., KRAUS, B. a kol. *K dějinám sociální pedagogiky v Evropě*. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008. ISBN 978-80-7414-072-3.
13. CHALUPECKÝ, J. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. Praha: Torst, 2013. ISBN 978-80-7215-453-1.
14. JŮVA, V. a kol. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-85931-95-8.
15. JŮZL, M. *Základy pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010.
16. KOŽÍK, F. *Jsem vánočnímu stromu podoběn*. Praha: Československý spisovatel, 1993. ISBN 80-202-0364-8.
17. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

1. KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I.* Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009.
18. KRAUS, B. *Sociální pedagogika II.* Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007.
19. LACA, S. *Sociální pedagogika.* Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. ISBN 978-8087182-19-2.
20. MAHENOVÁ, K. *Život s Jiřím Mahenem.* Praha: Mír, n. p., 1978.
21. MOLDAVOVÁ, D. *Studie o české próze na přelomu století.* Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1993. ISBN 80-7044-05504.
22. MRÁZOVÁ, M. *Milý a dobrý hochu – Milovaný, důstojný pane! Vzájemná korespondence Jakuba Demla a Josefa Váchala.* Praha: Trigon, 2005.
23. OLIČ, J. *Čtení o Jakubu Demlovi.* Olomouc: Votobia, 1993. ISBN 80-85619-48-2.
24. PĚNČÍK, J. *Hledání Ráje (Kapitola ze života Jakuba Demla).* Třebíč: Arca JiMfa spol. s.r.o., 1996. ISBN 80-85766-67-1.
25. PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika.* 1. vydání. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.
26. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky.* Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7178-944-5
27. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru.* Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.
28. PŘADKA, M., KNOTOVÁ, D., FALTÝSKOVÁ, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky.* Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3469-6.
29. ROTREKL, Z. *Skrytá tvář české literatury.* Brno: Blok, 1991. ISBN 80-7029-052-8.
30. SLAVÍK, I. *Tváře za zrcadlem.* Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-181-4.
31. TOMEK, L. *Za slova tiše nahlédni.* Praha: Albatros, 1989.
32. VLAŠÍN, Š. *Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. Jiří Mahen.* Praha: Melantrich, 1972.
33. VODIČKA, S. *Básník Jakub Deml v Tasově.* Velké Meziříčí: Muzeum silnic a dálnic ČSFR, 1981.

34. VODIČKA, S. *Básník Jakub Deml v Tasově*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-131-2.
35. WÁGNER, J. *Básníci adamovských lesů*. Adamov: Historicko-vlastivědný kroužek závodního klubu ROH Adamovských strojírů n. p., 1971.
36. ZEJDA, R. *Byl básníkem! Život a dílo Jana Zahradníčka*. Tišnov: Sursum, 2004. ISBN 80-7323-077-1.

[2] Časopisecké a jiné zdroje

37. POLÁČEK, J. Byl moderní na přídí tradice. *Tvar*, roč. 20, č. 11., s. 10–11, ISSN 0862-657X.
38. Sborník z konference Brno – 7. Prosince 1982: Jiří Mahen. Brno: Státní vědecká knihovna, 1983.
39. SEDLÁK, J. Knihovnick s mravními aspekty: K 125. Výročí narození Jiřího Mahena. *Čtenář*, roč. 59, č. 11, s. 330–331, 2007, ISSN 0011-2321.
40. SEDLÁK, J. Mahen byl srdcem i svědomím Brna. *Rovnost*, roč. 9, č. 118, s. 10, 1999. ISSN 0862-7967.
41. SEDLÁK, J. Mahenův literární humor. *Duha*, roč. 23, č. 2, s. 37–38, 2009. ISSN 0862-1985.
42. SOLDAN, F. Mahen jako člověk. *Tvorba*, č. 48, s. 18, 1978.
43. SOUKUPOVÁ, J. Renesanční Jiří Mahen ryby ctil. *Mladá fronta dnes*, roč. 20, č. 270, s. B5, 2009. ISSN 1210-1168.
44. VLAŠÍN, Š. Romanopisec nejlepšího dobrodružství: K nedožitým 95. narozeninám Jiřího Mahena. *Kam v Brně za kulturou*, roč. 21, č. 20, s. 2, 1977.
45. VACULÍK, L. Jsem hrd i na to, že se mnou zmatek třese. *Zlatý máj*, roč. 18, č. 8, s. 557–559, 1974.
46. Jiří Mahen beletrista. Brno: Knihovna J. Mahena, 1979. PK-0085.124.

[3] Internetové zdroje

47. ČÁSLAVKA, Daniel. Literární stránka Jakuba Demla [online]. 03.10. 2007. 2007, 17.10. 2014 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: <http://www.deml.cz/>
48. KUSÝ, Daniel. DĚTSKÝ DOMOV DAGMAR, Brno, Zeleného 51. Dětský domov Dagmar [online]. 01.10.2007. 2007, 21.03.2014 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: <http://www.dddagmar.cz/>
49. TURISTICKÉ INFORMAČNÍ CENTRUM MĚSTA BRNA, příspěvková organizace. TIC: Turistické informační centrum města Brna [online]. 11.01.2005. 2005, 19.06.2012 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: <http://ticbrno.cz/cs>
50. Dagmar. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Dagmar>

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Pohlaví.....	64
Graf 2: Věk	65
Graf 3: Vzdělání.....	66
Graf 4: Vztah k Tasovu.....	67
Graf 5: Povědomí o Demlovi.....	68
Graf 6: Profese	69
Graf 7: Dílo	70
Graf 8: Pojmenováno po Demlovi	71
Graf 9: Zapomenuté světlo	72
Graf 10: Film na motivy Demlova díla.....	73

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Pohlaví.....	64
Tabulka 2: Věk.....	65
Tabulka 3: Vzdělání.....	66
Tabulka 4: Vztah k Tasovu.....	67
Tabulka 5: Povědomí o Demlovi.....	68
Tabulka 6: Profese.....	69
Tabulka 7: Dílo.....	70
Tabulka 8: Pojmenováno po Demlovi.....	71
Tabulka 9: Zapomenuté světlo.....	72
Tabulka 10: Film na motivy Demlova díla.....	73

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. P1 Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dotazník Jakub Deml

Vážená paní, vážený pane,

prosím o vyplnění dotazníku, který bude využit v praktické části mé diplomové práce.

Dotazník Vám nezabere více než 3 minuty.

Děkuji za Vaši ochotu a Váš čas.

*Povinné pole

1. Pohlaví

Označte jen jednu možnost.

- Žena
- Muž

2. Věk

Označte jen jednu možnost.

- 0 20
- 21 30
- 31 50
- 51 a více

3. Vzdělání

Označte jen jednu možnost.

- Základní
- Středoškolské bez maturity
- Středoškolské s maturitou
- Vysokoškolské

4. Máte nějaký vztah k obci Tasov nebo městu Třebíč (a jejich okolí)? *

Označte jen jednu možnost.

- Je to mé rodiště
- Je to mé bydliště
- V této lokalitě pracuji/pracoval jsem
- Jiné
- Nemám k této lokalitě žádný vztah

5. Slyšel/a jste někdy o Jakubu Demlovi? *

Označte jen jednu možnost.

- Ano
- Ne *Přeskočte na otázku 8.*

6. Jakub Deml byl: *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Politik
- Spisovatel
- Lékař
- Kněz
- Básník
- Nevím

7. Znáte nějaké dílo spisovatele Jakuba Demla? Pokud neznáte, přejděte na další otázku.

.....

8. Setkali jste se někdy se jménem Deml v souvislosti s pojmenováním:

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- Ulice
- Veřejné budovy (škola, knihkupectví, ...)
- Jiné
- Ne

9. Znáte český film Zapomenuté světlo (režie Vladimír Michálek, hlavní role Bolek Polívka, Veronika Žilková)? *

Označte jen jednu možnost.

- Ano (film jsem viděl nebo jsem o něm alespoň slyšel)
- Ne *Přestaňte tento formulář vyplňovat.*

10. Víte, že film Zapomenuté světlo je volně inspirován stejnojmennou autobiografickou knihou Jakuba Demla?

Označte jen jednu možnost.

- Ano
- Ne